

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra sociální práce

Diplomová práce

Bc. Linda Novotná, DiS.

Struktura dne u lidí bez domova

Structure of the day in the life of the homeless people

Praha 2021

Vedoucí práce: Doc. Oldřich Matoušek, Ph.D

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 24. května 2021

Linda Novotná

Poděkování:

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování doc. Oldřichovi Matouškovi, PhDr. za jeho doporučení, cenné rady a trpělivost při vedení mé diplomové práce. Také bych ráda poděkovala všem respondentům a klientům denního centra Armády spásy, kteří mi trpělivě poskytovali cenné informace pro výzkum.

Klíčová slova (česky)

Bezdomovectví, lidé bez domova, lidské potřeby, struktura dne, kvalitativní výzkum, polostrukturovaný rozhovor

Klíčová slova (anglicky):

Homelessness, homeless people, human needs, structure of the day, qualitative survey, semi-structured interview

Abstrakt (česky)

Diplomová práce se zaměřuje na téma struktura dne u lidí bez domova. Práce je dělena na část teoretickou a praktickou. V teoretické části se v první kapitole zaměřuje na základní pojem bezdomovectví, na jeho vnitřní a vnější příčiny a také na jeho typologii. V další kapitole se práce věnuje základním lidským potřebám, teoriím lidských potřeb od renomovaných autorů a nakonec potřebám lidí bez domova. Ve třetí a poslední kapitole teoretické části se diplomová práce zabývá strukturou dne u lidí se zajištěným bydlením a následně strukturou dne u lidí bez domova.

V praktické části se diplomová práce zaměřuje na strukturu dne u lidí bez domova. Na základě polostrukturovaných rozhovorů a zúčastněného pozorování se práce zaměřuje na to, jak lidé bez domova tráví svůj den, jaké mají potřeby a jak dané potřeby následně naplňují. Kvalitativní výzkum byl proveden na denním centru Armády spásy.

Abstract (in English):

This thesis focuses on the structure of the day of the homeless people. It is divided into two parts - theoretical and practical. In the first chapter of the theoretical part the basic terminology of homelessness is examined, with its internal and external factors and its typology. The next chapter is dedicated to the basic human needs, it introduces the theories of human needs of the renowned authors; furthermore, it describes the needs of the homeless people. The last chapter of the theoretical part compares the structure of the day of homeless people, to the people with secure housing.

The practical part of the thesis focuses on the structure of the day of the homeless people. Using the methods of semi-structured interviews and participant observation, the thesis examines the particular structure of the day, the needs these people have and how they meet them. The qualitative survey was conducted at the day care facility of The Salvation Army.

OBSAH

ÚVOD	9
1	BEZDOMOVECTVÍ..... 10
1.1	DEFINICE BEZDOMOVECTVÍ 10
1.2	PŘÍČINY BEZDOMOVECTVÍ 12
1.2.1	Vnější příčiny..... 13
1.2.2	Vnitřní příčiny 13
1.3	TYPOLOGIE BEZDOMOVECTVÍ..... 13
1.3.1	Typologie podle ETHOS 13
1.3.2	Zjevní, skrytí a potencionální lidé bez domova..... 16
2	POTŘEBY 17
2.1	LIDSKÉ POTŘEBY 17
2.1.1	Dělení lidských potřeb 17
2.1.2	Saturace potřeb 18
2.2	LIDSKÉ POTŘEBY DLE VYBRANÝCH AUTORŮ 21
2.3	POTŘEBY U LIDÍ BEZ DOMOVA 24
2.3.1	Služby zaměřené na naplnění základních potřeb 27
3	STRUKTURA DNE 29
3.1	U LIDÍ SE ZAJIŠTĚNÝM BYDLENÍM..... 29
3.2	U LIDÍ BEZ DOMOVA 30
3.3	ZDROJ OBŽIVY 32
3.3.1	Vybírání popelnic, sběr surovin..... 33
3.3.2	Práce a brigády 34
3.3.3	Somrování a žebrání 36
3.3.4	Kriminalita a nelegální činnost..... 37
3.3.5	Užívání sociálních služeb 38
4	VÝZKUM..... 41
4.1	VÝZKUMNÝ CÍL A VÝZKUMNÉ OTÁZKY 41
4.2	VÝZKUMNÝ VZOREK 41

4.3	VÝZKUMNÁ METODA.....	42
4.3.1	Polostrukturovaný rozhovor	42
4.3.2	Zúčastněné pozorování	43
4.4	ANALÝZA DAT	44
4.4.1	Analýza polostrukturovaných rozhovorů.....	44
4.4.2	Analýza zúčastněného pozorování	59
4.5	ZÁVĚR VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	64
4.5.1	Závěr polostrukturovaných rozhovorů.....	64
4.5.2	Závěr zúčastněného pozorování.....	68
5	DISKUZE	70
6	ZÁVĚR.....	71
7	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:.....	72
8	SEZNAM OBRÁZKŮ:	76
	PŘÍLOHA 1.....	I

Předmluva

Téma mé diplomové práce „Struktura dne u lidí bez domova“ jsem si zvolila z toho důvodu, že pracuji s lidmi bez domova na denním centru Armády spásy. Během svého působení v Armádě spásy jsem přemýšlela nad tím, jestli opravdu lidé bez domova tráví svůj veškerý čas sezením na denním centru anebo jestli mají i jiné zájmy pro trávení svého volného času. Také mě zajímaly potřeby lidí bez domova, jaké jsou a jak jsou naplňovány.

Pro výzkum své diplomové práce jsem zvolila kvalitativní výzkum, kde jsem využila kombinaci polostrukturovaných rozhovorů a zúčastněného pozorování. Výzkum byl proveden s klienty denního centra Armády spásy. Při kvantitativním výzkumu jsem vycházela především z publikací *Metody výzkumu ve společenských vědách* od autorů Novotná, Špaček a Šťovíčková z roku 2019 a také z *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace* od Jan Hendla z roku 2016.

Diplomová práce je rozdělena do dvou částí, a to na část teoretickou a praktickou. V teoretické části se v první kapitole zaměřuji na definici bezdomovectví od nejrůznějších autorů, dále na vnější a vnitřní příčiny bezdomovectví a také na jeho typologii. V druhé kapitole se zabývám rozdělením základních lidských potřeb, jejich saturací, teorií lidských potřeb od vybraných autorů a nakonec potřebami u lidí bez domova. V poslední kapitole teoretické části se zabývám strukturou dne u lidí se zajištěným bydlením a také u lidí bez domova, následně popisují zdroj obživy u lidí bez domova.

Pro svou praktickou část diplomové práce jsem zvolila kvalitativní výzkum, kde jsem použila kombinaci polostrukturovaných rozhovorů a zúčastněného pozorování. Výzkum jsem prováděla na denním centru Armády spásy, kde jsem po dobu pěti měsíců pozorovala chování a náplň dne lidí bez domova. Poznatky ze zúčastněného pozorování jsem následně zapisovala do terénního deníku. Pro polostrukturované rozhovory jsem oslovila pět klientů denního centra, se kterými jsem následně rozhovory prováděla.

Pro svou diplomovou práci jsem využívala literární zdroje zaměřené především na problematiku bezdomovectví. Ráda bych uvedla ty nejpřínosnější pro svou práci. První

publikací je *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb* od autorů Marek, Strnad a Hotovcová, vydaná roku 2012, která přináší nespočet informací a poznatků ohledně lidí bez domova v souvislosti ambulantních služeb. Další přínosnou publikací pro mou práci byla *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi* od autorů Matoušek, Kodymová a Koláčková, která byla vydána roku 2010 a kde jsem se zaměřila na kapitolu *Sociální práce s bezdomovci* od Gabriely Schwarzové. Dalším přínosným zdrojem pro mou diplomovou práci byla publikace *Bezdomovectví ve středním věku: příčiny, souvislosti a perspektivy* od autorů Vágnerová, Marek, Csémy vydaná roku 2018, která je kombinací odborného textu a přímých citací z rozhovorů s lidmi bez domova. Ráda bych také zmínila publikaci *Psychopatologie pro pomáhající profese* od Marie Vágnerové vydanou roku 2012, z které jsem pro svou práci čerpala především z podkapitoly *Bezdomovectví*. Pro svou diplomovou práci jsem zvolila harvardský styl citování, dle normy ISO 690.

Úvod

Má diplomová práce se zabývá strukturou dne u lidí bez domova. V mnoha publikacích se můžeme dočíst, že lidé bez domova tráví svůj volný čas tím, že vysedávají na denních centrech, posedávají v parku, popíjejí alkohol na lavičkách nebo se povalují po městě. A také, že lidé bez domova jsou zřídka schopni uspokojovat nižší potřeby, natož aby měli i potřeby vyšší. Tyto faktory ovlivnily mou motivaci k volbě tohoto tématu. Zajímalo mě, jestli jsou tato tvrzení pravdivá. Chtěla jsem zjistit, jestli lidé, kteří nemají zázemí, tráví veškerý svůj čas pouze vysedáváním a popíjením, anebo jestli mají i jiné zájmy. Jestli jim opravdu stačí jídlo, volná postel nebo nějaký přístřešek, anebo mají také potřebu lásky, budoucnosti či uznání.

Diplomová práce je rozdělena do dvou částí, a to na část teoretickou a praktickou. První kapitola teoretické části se zabývá definicí bezdomovectví od nejrůznějších autorů, dále vnějšími a vnitřními příčinami a také typologií bezdomovectví. Druhá kapitola se zaměřuje na lidské potřeby, na jejich základní dělení a následnou saturaci. Dále jsou v této kapitole popsány teorie potřeb, a to od autorů Abrahama Harolda Maslowa a Alberta Pessa. Nakonec se práce zaměřuje na potřeby u lidí bez domova a služby zaměřené na naplnění jejich základních potřeb. Třetí a zároveň poslední kapitolou teoretické části diplomové práce je struktura dne. Tato kapitola se zabývá strukturou dne u lidí se zajištěným bydlením a u lidí bez domova, u kterých se především zaměřuje na zdroj obživy.

V praktické části diplomové práce je popsán cíl a výzkumné otázky. Dále také výzkumný vzorek a výzkumná metoda. Pro praktickou část diplomové práce byl využit kvalitativní výzkum, kde jsem se snažila pomocí kombinace polostrukturovaných rozhovorů a zúčastněného pozorování odpovědět pomocí výzkumných otázek na cíl mé práce. Cílem mé diplomové práce bylo popsat strukturu dne u lidí bez domova a zjistit tak jejich potřeby a jejich následné naplňování. Dále je popsána analýza dat a závěr výzkumného šetření.

1 Bezdomovectví

Bezdomovectví představuje značný problém naší společnosti, jemuž není věnovaná dostatečná pozornost. Lidé bez domova jsou ti, kteří nemohou nebo nedovedou nést za svůj život odpovědnost a jsou velmi často využití. Jsou to lidé, kteří jsou často oslabeni věkem, mentálním či fyzickým zdravím, nízkým vzděláním, sociálním zázemím, bez rodinného zázemí či frustrací z dětství. Nejčastěji je to kombinace všech těchto znaků. Tito lidé zažívají extrémní formu vyloučení z naší společnosti. (Kotýnková in FEANTSA 2003)

To, v jaké životní situaci se lidé bez domova nacházejí, neznamena, že jsou zbaveni svéprávnosti, odpovědnosti ani lidské důstojnosti. U lidí, kterým se domovem stala ulice, se mění jednání, vnímání, hodnoty a také jejich potřeby. (Institut zdravotní politiky a ekonomiky 2004) Lidé bez domova většinou pocházejí z dysfunkčních rodin, velmi často mají nízké sebevědomí, žijí ze dne na den a postrádají sociální zázemí. (Sochůrek 2009)

Za posledních deset let byla Evropa místem vysokého nárůstu sociálního vyloučení a bezdomovectví. Bezdomovectví v této době postihuje všechny věkové kategorie a národnosti. Nynější pandemie urychlila nárůst lidí žijících v extrémní chudobě. V této situaci jsou nejdůležitější životní potřeby, mezi které patří jídlo, zdravotní péče a ubytování. Lidé bez domova v těchto oblastech strádají v těchto a také se setkávají se špatným fyzickým a psychickým zdravím a s velkou sociální izolací. (The Arts & Culture 2021)

1.1 Definice bezdomovectví

Existuje několik definic bezdomovectví, které mají především společné to, že se jedná o lidi bez trvalého a důstojného bydlení, kteří jsou vyloučení ze společnosti. V definicích také nalezneme poukázání na určité příčiny, které vedou ke ztrátě soukromí, jistoty a bezpečí.

Evropská federace národních organizací pracujících s bezdomovci (FEANTSA) definuje bezdomovectví jako „...absenci vlastního, trvalého a přiměřeného obydlí. Bezdomovci jsou ti lidé, kteří nejsou schopni získat vlastní, trvalé a přiměřené obydlí, nebo

si nejsou schopni takové obydlí udržet kvůli nedostatku finančních prostředků nebo jiným sociálním bariérám.“ (Baláš, Brtníková, Čermáková 2014, str. 4)

Tomeš (2010) definuje bezdomovectví jako *„...absenci přiměřeného, důstojného bydlení. Bydlení je pojem širší než bydlení v bytu – zahrnuje domovy, ubytovny, ústavy, azyly a další formy důstojného bydlení.*“ (Tomeš 2010, str. 269)

Baláš popisuje bezdomovectví jako *„...souhrn jednání a procesů, příčin a následků, které vedou ke ztrátě zázemí (domova), životních jistot, resp. ke společenskému vyloučení.*“ (Baláš 2010, str. 23)

„Bezdomovectví je považováno za krajní formu sociálního vyloučení, kdy člověk ztrácí nejen fyzické zázemí, ale také své soukromí, bezpečí a jistotu a také pocit sounáležitosti k rodině.“ (Mareš, Rákoczyová, Sirovátka 2006, str. 75)

Mareš poukazuje na to, že *„...bezdomovectví je více než nedostatkem přístřeší a více než chudobou. Je součástí širšího procesu marginalizace založeného na neschopnosti bezdomovců participovat na způsobu života, který je standardní pro většinu populace.*“ (Mareš 1999, str. 58)

Hradecký definuje bezdomovectví jako *„...společenský problém, na jehož vzniku a vývoji se podílí mnoho faktorů. Proto neexistují jednoduchá řešení...“* (Hradecký 2007, str. 9)

Ve Slovníku sociální patologie nalezneme tuto definici *„Bezdomovectví zahrnuje jednání a procesy vedoucí ke ztrátě zázemí, střechy nad hlavou, životních jistot, k sociální exkluzi.*“ (Bělík, Hoferková, Kraus a kol. 2017, str. 12)

V Psychologickém slovníku se definuje bezdomovectví jako *„Situace osoby, která nemá bydliště, přespává v parcích, pod mosty, v kanalizacích, nepoužívaných vagónech, v provizorních lepenkových krabicích apod; často lidé duševně nemocní, toxikomani, lidé v životní krizové situaci nebo mladiství na útěku z domova...“* (Hartl, Hartlová 2015, str. 73)

Podle Schwarzové (2010) je bezdomovectví „...sociálním jevem podmíněným celou řadou faktorů a představuje krajní podobu sociálního vyloučení.“ (Schwarzová 2010, str. 315)

„Podle nejužší definice bezdomovectví je bezdomovectví životní situace lidí, kteří žijí „bez střechy nad hlavou“, což je pouze taková sociální situace, kdy jsou osoby bez přístřeší jakéhokoliv typu a jsou tedy považovány za bezdomovce – například lidé spící na ulicích, noví imigranti a oběti živelných pohrom.“ (Fitzpatrick, Kemp, Klinker 2004, str. 15)

Bezdomovectví lze tedy definovat jako důsledek několika příčin, kvůli kterým lidé přišli o střechu nad hlavou, ztratili své soukromí a bezpečí a jsou nuceni žít na okraji společnosti.

1.2 Příčiny bezdomovectví

Vědění a určení příčin, kvůli kterým se lidé ocitají na ulici, je základem při řešení problematiky bezdomovectví, jelikož pouhé odstraňování následků je značně neúčinné. Dá se tedy říct, že pokud chceme odstranit následek, musíme nejdříve přijít na příčinu. Vyskytující se problémem je fakt, že v určitých případech nemůžeme vždy spolehlivě určit, jestli se jedná o příčinu či důsledek. (Průdková, Novotný 2008)

Například když se zaměříme na určité patologické jevy, jako je alkoholismus, patologické hraní či užívání návykových látek, nemůžeme zde vždy stoprocentně určit, zda se jedná o příčinu či důsledek bezdomovectví. Někteří lidé bez domova například nadměrně užívali alkohol či jiné návykové látky a kvůli tomu se ocitli na ulici, poté o tomto jevu můžeme mluvit jako o příčině. Na druhou stranu jsou tací lidé bez domova, kteří začali nadměrně užívat alkohol až poté, co se ocitli na ulici, v tomto případě můžeme hovořit o důsledku. (Průdková, Novotný 2008)

Lidé bez domova jsou heterogenní skupinou, ve které můžeme nalézt lidi ze všech sociálních vrstev, mladé i staré, vzdělané i nevzdělané. Najdeme mezi nimi invalidní důchodce, trestané osoby, dobrodruhy, lidi, co zbankrotovali, vyrůstali v ústavní výchově nebo také rozvedené či zadlužené lidi. (Průdková, Novotný 2008)

1.2.1 Vnější příčiny

Mezi vnější neboli objektivní příčiny tohoto jevu řadíme nedostupnost bydlení, nezaměstnanost, chudobu, nedostačující zabezpečení ve stáří a nemoci či diskriminaci. Respektive je možné sem zařadit všechny příčiny, které jsou výsledkem vzájemného působení společenského klimatu a ekonomicko-politické situace země a jsou ovlivnitelné sociální politikou státu. (Průdková, Novotný 2008)

1.2.2 Vnitřní příčiny

Vnitřní příčiny neboli subjektivní příčiny můžeme rozdělit na faktory vztahové, materiální, osobní a institucionální. Mezi faktory vztahové řadíme násilí v rodině, rozpad rodiny, sexuální zneužívání, rodinné problémy, rozvod a jiné. Mezi faktory materiální se řadí ztráta zaměstnání a bydlení, zadluženost, finanční negramotnost, dlouhodobá nezaměstnanost a jiné. Do faktorů osobních se řadí závislost na návykových látkách, mentální postižení, nesoběstačnost, invalidita, sociální nezralost a také duševní nemoc. Nakonec do faktorů institucionálních řadíme odchod z dětského domova, propuštění z vězení či ústavu. (Hradečtí 1996)

1.3 Typologie bezdomovectví

1.3.1 Typologie podle ETHOS

Typologie ETHOS byla vytvořena Evropskou federací na národních sdružení pracujících s bezdomovci neboli FEANTSA

1. Bez střechy

Osoby spící venku

Do této skupiny patří osoby, které nemají stále místo na přespání a nemají možnost se kdekoliv na celý den schovat před špatným počasím. Často se vyskytují ve veřejných prostorách ať už krytých či nekrytých, kde také přespávají. Obvykle přespávají ve stanech, na nádraží, ve vagonech, ve sklepích, na ulici, pod mostem atd. Osoby takto přespávající mohou být vystaveny mnoho rizikům, jako jsou například hlad, špatný přístup k hygieně a pitné vodě, nedostatečný přístup ke zdravotní péči, špatné počasí, deficit spánku, agrese a kriminalita, zničující životní režim a jiné. Tito lidé mají možnost využít sociální služby v nízkoprahových denních centrech či terénní službu. (Hradecký 2007)

Osoby v noclehárně

Osoby bez domova mohou využít noclehárny v nízkoprahových centrech. Mají zde možnost osobní hygieny, vlastního lůžka, vlastního čistého povlečení a v některých i možnost jídla. Noclehárny často bývají důležitým bodem k dalšímu sociálnímu začlenění díky navození kontaktu na následnou službu. Noclehárny neposkytují možnost celodenního ubytování a nezajišťují jistotu další noci. Noclehárny mohou často být pro některé prvním kontaktem se sociální službou. (Hradecký 2007)

2. Bez bytu

Osoby v ubytovnách pro bezdomovce

Do této skupiny patří azylový dům pro lidi bez domova, kde jsou osoby s krátkodobým ubytováním. Patří sem ženy/muži v azylovém době, matky/otcové s dětmi v azylovém domě, úplné rodiny v azylovém době, a nakonec osoby v domě na půli cesty. Dále do této kategorie spadá přechodná ubytovna, která je určena osobám ve veřejných ubytovnách s krátkodobým ubytováním, které nemají své vlastní bydlení. A nakonec přechodné podporované ubytování, které je určeno pro lidi bez domova v přechodném bydlení se sociální podporou. (Hradecký 2007)

Osoby v pobytových zařízeních pro ženy

Do této skupiny se řadí ženy, které jsou krátkodobě ubytované v zařízeních, a to z důvodu ohrožení domácím násilím. (Hradecký, 2007)

Osoby v ubytovnách pro imigranty

Do těchto ubytoven se řadí přechodné bydlení, kam spadá azylové zařízení pro imigranty z důvodu imigrace. A dále ubytovny pro migrující pracovníky, kam se řadí migrující pracovníci neboli cizinci ve veřejné komerční ubytovně, kteří nemají jinou možnost bydlení. (Hradecký, 2007)

Osoby před opuštěním instituce

Do této skupiny se řadí věznice a vazební věznice, kam spadají osoby před opuštěním věznice. Dále také zdravotnická zařízení a nakonec zařízení pro děti, která nemají možnost bydlení, řadí se sem osoby před opuštěním pěstounské péče a dětské instituce. (Hradecký 2007)

Uživatelé dlouhodobější podpory

Patří sem pobytová péče pro starší lidi bez domova, a to pro ženy a muže v seniorském věku anebo invalidy dlouhodobě ubytované v azylovém době. (Hradecký 2007)

3. Nejisté bydlení

Osoby žijící v nejistém bydlení

Do této skupiny patří osoby, které přechodně bydlí u přátel nebo u příbuzných, a to z důvodu, že nemají jinou možnost bydlení. Dále sem patří osoby, které nezákonně obsadily budovu a které jsou bez právního nároku bydlení. A nakonec osoby, které nezákonně obsadily pozemek. (Hradecký 2007)

Osoby ohrožené vystěhováním

Sem řadíme osoby, které jsou ohrožené vystěhováním z vlastního bytu nebo také ty, které dostaly výpověď z nájemního bytu. (Hradecký, 2007)

Osoby ohrožené domácím násilím

Sem patří případy, kdy policie zaznamená domácí násilí a zasáhne k zajištění bezpečí dané osoby. (Hradecký 2007)

4. Nevyhovující bydlení

Osoby žijící v provizorních a neobvyklých stavbách

Do této skupiny patří lidé žijící v mobilním obydlí, které není určeno pro klasické bydlení například karavan či maringotka. Také se sem řadí osoby, které žijí v neobvyklých stavbách jako je chatrč či bouda. Nakonec jsou do této skupiny řazeni lidé žijící v provizorních stavbách. (Hradecký 2007)

Osoby žijící v nevhodném bydlení

Do této skupiny se řadí lidé, kteří žijí dle národní legislativy v nevhodném objektu, jež dříve bylo obyvatelné. (Hradecký 2007)

Osoby žijící v přelidněném bytě

Sem patří lidé žijící v přelidněných bytech, kde nejsou splněny normy počtu a velikosti místnosti. (Hradecký 2007)

1.3.2 Zjevný, skrytý a potencionální lidé bez domova

Zjevný lidé bez domova

Tuto skupinu lidí bez domova poznáme většinou hned na první pohled, a to především podle jejich neupraveného zevnějšku. Velmi často na sobě mají špinavé oblečení, které ani není v jejich velikosti, špatně padnoucí velikost bot a také většinou zapáchají. Dále je lze rozeznat podle jejich chování, mezi které patří například přehrabování se v popelnici, žebrání, sbírání nedopalků cigaret atd. Zřídka kdy můžeme tuto specifickou skupinu potkat bez jakýchkoliv zavazadel, vždy u sebe nosí veškeré své věci, které mají. (Průdková, Novotný 2008)

Skrytí lidé bez domova

Skupinu skrytých bezdomovců nejsme schopni rozpoznat hned na první pohled. Jsou to lidé, kteří žijí bez domova, ale usilují o to, aby jejich životní styl nebyl rozpoznán a dobře skrývají své problémy. Mnohdy mají čisté a přijatelně padnoucí oblečení a pečují o svůj zevněšek. Do této skupiny bezdomovců patří ti, kteří v chladném a mrazivém období hledají oporu a pobyt v azylových domech, ale vzápětí to jsou právě ti, kteří posléze po krátkém čase odcházejí. Tito lidé se zřídka kdy sdružují pouze na jednom místě, velmi často se přesouvají z jednoho místa na druhé. (Průdková, Novotný 2008)

Potencionální lidé bez domova

O této skupině lidí lze říct, že většinou mají jak zaměstnání, tak i bydlení. Tato skupina sice má bydlení, ale většina z nich žije v nepředstavitelných a v život ohrožujících podmínkách. Většinou je to pouze otázka času, kdy přijdou o střechu nad hlavou a ocitnou se na ulici. Mezi potencionální bezdomovce můžeme zařadit skupinu lidí, kteří jsou propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody, z terapeutických komunit a z psychiatrické léčebny. Dále také nezaměstnané nebo nelegálně pracující a rozvedené lidi. Do této skupiny také patří ti, kteří si prošli ústavní výchovou a neměli se po jejím opuštění kam vrátit, lidé se závislostí na návykových látkách a patologičtí hráči atd. (Průdková, Novotný 2008)

2 Potřeby

2.1 Lidské potřeby

Šamánková (2011) ve své knize definuje lidskou potřebu jako „...stav charakterizovaný dynamickou silou, která vzniká z pocitu nedostatku nebo přebytku, touhou něčeho dosáhnout v oblasti biologické, psychologické, sociální nebo duchovní.“ (Šamánková 2011, str. 12) Příbyl (2015) charakterizuje potřebu jako „...projev nějakého nedostatku, chybění něčeho, jehož odstranění je žádoucí.“ (Příbyl 2015, str. 31) V psychologickém slovníku je potřeba popsána jako „...nutnost organismu něco získat nebo něčeho se zbavit; stav lidského organismu, který znamená porušení vnitřní rovnováhy nebo nedostatek ve vnějších vztazích osobnosti...“ (Hartl, Hartlová 2015, str. 444)

Při tvorbě vzorce chování u daného jedince je důležitá jeho psychická činnost, a to myšlení, volní procesy a pozornost, které jsou ovlivňovány saturací či nedostatečnou saturací jeho potřeb. Potřeba není pouze nějaký nedostatek, ale je to i hnací motor, který člověka směřuje dopředu. Potřeby jsou důležité jak pro udržení rovnováhy uvnitř organismu, tak pro udržení rovnováhy mezi jedincem a prostředím. Jedinec je schopen se díky potřebám orientovat v prostředí či ho dokonce i měnit. Uspokojování potřeb je individuální a u každého jedince se může projevovat jinak. Naše potřeby jsou výsledkem ustavičně vzájemného působení emočního i racionálního rozhodování a našich hodnot, které se stále vzájemně ovlivňují. (Příbyl 2015) Lidské potřeby jsou nutné k životu a jsou spjaty s kvalitou našeho života a jejím zachováním. Jejich kvantita a kvalita záleží na daném jedinci, a to především na jeho věku, pohlaví, zdravotním stavu, životních zkušenostech, místě, ve kterém žije i ve kterém vyrůstal, na jeho inteligenci a dalších faktorech, které ho provázejí životem. (Šamánková 2011)

2.1.1 Dělení lidských potřeb

Lidské potřeby mají hned několik nejrůznějších dělení. Jako první se zaměříme na potřeby, které jsou zaměřené podle podstaty člověka. Mezi tyto potřeby řadíme potřeby **biologické**, tedy vše co potřebuje naše tělo (jídlo, tekutiny, spánek, vylučování, dýchání, pohyb), **sociální** neboli společenské potřeby, **psychické**, které se vyjadřují prožitím psychických jevů a stavů (potřeba jistoty a bezpečí, rozvíjení osobnosti, touha po důvěře),

sociální a kulturní potřeby, mezi které patří potřeba vzdělání a společenského využití, **estetické, duchovní**, které jsou spojeny s duchovním zaměřením jedince (potřeba odpuštění a smyslu života) a nakonec potřeba **sebevyjádření**, kam řadíme touhu po pochopení. (Šamánková 2011)

Další dělení řadí potřeby podle důležitosti pro zachování života. Tyto potřeby se dělí na primární a sekundární. **Primární** potřeby nebo také biologické, přirozené či fyziologické jsou takové potřeby, bez jejichž uspokojování člověk není schopen dlouho žít. Mezi **sekundární** potřeby nebo také vyšší, získané, sociální či psychologické řadíme potřebu seberealizace, uznání a sounáležitosti. Jedná se především o naučené společenské potřeby, kdy jedinec potřebuje společnost ostatních, potřebuje mít místo mezi nimi a dokázat s nimi komunikovat. Vyšší potřeby se podílejí na formulaci osobnosti daného jedince a jejich uspokojování je dlouhodobý proces. (Příbyl 2015)

Šamánková (2011) ve své knize ještě uvádí několik nejrozličnějších rozdělení lidských potřeb. A to například podle **počtu osob** na individuální potřeby a kolektivní potřeby. Potřeby podle **ekonomického pohledu** na potřeby ekonomické a neekonomické. Také podle **obsahu**, a to na materiální potřeby (potřeba vlastnit) a nemateriální potřeby (potřeba přátelství, lásky a svobody). Podle **času** rozdělujeme potřeby současné a budoucí. Dále potřeby podle **četnosti výskytu** – trvalé, občasně, výjimečné. Podle **způsobu vyvolání** dělíme potřeby na hlavní a doplňkové. A nakonec podle **naléhavosti** na potřeby nezbytné, které zajišťují naši existenci, a na potřeby zbytné, bez kterých dokáže jedinec žít. (Šamánková 2011)

2.1.2 Saturace potřeb

Během našeho života neustále uspokojujeme naše potřeby, které jsou v oblasti psychické, duchovní a sociální. Nejčastěji ovšem uspokojujeme ty, kterým říkáme fyziologické potřeby, mezi které patří jídlo, spánek dýchání a vylučování. Jsou pro nás sice životně důležité, ale někdy si je ani neuvědomujeme a bereme jejich uspokojování jako samozřejmost. (Příbyl 2015)

Na saturaci potřeb je nutné mít nějaké přesvědčení, kterému věříme. Cíl, který nás směřuje za tím, čeho chceme dosáhnout. Zájem, který přeroste v zálibu. Ambice, bez

kterých není ctižádostivost. Pud, který je pro nás vrozenou činností. Ideály, které nás provázejí životem. (Šamánková 2011)

Faktory ovlivňující naplnění potřeb

V průběhu lidského života se naše potřeby mění a s tím se také mění jejich uspokojování. Často se stává, že při naplnění jedné potřeby může docházet k zabránění naplnění potřeby jiné. Saturaci potřeb, jejich intenzitu a množství ovlivňují faktory, které nelze vnímat jako faktory neměnné. (Příbyl 2015)

Šamánková (2011) dělí tyto faktory na objektivní a subjektivní. Mezi faktory objektivní řadí pohlaví, vzdělání, věk, společenské postavení, rodinné zázemí a vývojové stádium daného jedince. Dále jsou sem řazeny faktory ovlivňující naplnění viditelných potřeb, mezi které patří potřeba hygieny, stravování, pohybu a dále také potřeby dostatku tekutin a jídla. Faktory mezilidských vztahů se mohou řadit jak do skupiny objektivních faktorů, tak i subjektivních faktorů. Mezi subjektivní faktory se řadí sebedpřijetí či také sebenepřijetí. Zatímco lidé, kteří znají a přijímají sami sebe, dokáží snáze přijímat vnitřní změny a rozpoznat své vlastní potřeby, u kterých jsou následně schopni najít směr jejich uspokojování. Lidé se sebenepřijetím toho schopni nejsou a často tak vyžadují pozornost druhých a jejich péči. (Šamánková 2011)

Způsob naplňování potřeb

Šamánková (2011) definuje proces naplňování potřeb jako „...*dynamický proces, měnící se podle rozvoje společnosti, podle jejího politického a společenského klimatu. Proces naplnění potřeb se mění zároveň s touhami a měnícími se ideály jednotlivce, skupin.*“ (Šamánková 2011, str. 24)

Šamánková (2011) ve své knize uvádí skutečnost, že při způsobu naplňování potřeb má na jedince vliv hned několik různých faktorů. Jako jeden z faktorů je sociální prostředí jedince, kam například patří dosažené vzdělání, práce, rodina či ekonomické zabezpečení. Dále sem řadíme individuální vlastnosti jedince, z nichž důležitý temperament člověka, neboť otevřený a optimisticky naladěný člověk své potřeby naplňuje mnohem jednodušeji než člověk, který je uzavřený a skeptický. Také je důležitý pocit zdraví či nemoci, kdy se

v těchto rozdílných fázích života mění kvalita i kvantita potřeb a jejich naplňování. (Šamánková 2011)

Příbyl (2015) rozděluje způsoby uspokojování potřeb na žádoucí a nežádoucí. Mezi způsoby žádoucí řadí ty, které nemohou ublížit nám ani ostatním či nejsou v rozporu se zákonem a sociálně-kulturními hodnotami daného jedince. Naopak mezi nežádoucí způsoby naplňování našich potřeb řadí ty, které jsou v rozporu se zákonem, sociálně-kulturními hodnotami jedince a mohou ublížit nám nebo ostatním. Jako příklad dává potřebu vlastnit automobil, kde poukazuje na to, že pokud jedinec získá automobil legálním způsobem což, znamená, že ho zaplatí a bude mít kupní smlouvu, tak je jeho způsob naplnění dané potřeby naprosto v pořádku. Ale naopak jedinec, který automobil ukradne, tak sice naplní svoji potřebu vlastnit automobil, ale uspokojí ji porušením zákona naší společnosti. (Příbyl 2015)

Nedostatečná saturace potřeb

K neuspokojování potřeb často dochází ve chvíli, kdy je narušena rovnováha mezi tím, co člověk potřebuje, a zdroji, které má v prostředí k dispozici. Také to může být ovlivněno věkem, nemocí či náročnou životní situací. To vše může vést jedince k zátěžové situaci, která se u něj může projevit stresem, deprivací, frustrací či konfliktem. (Příbyl 2015)

Stres se vyskytuje u lidí, kteří zažívají nadměrnou duševní či tělesnou zátěž, kterou doprovází neřešitelné vnitřní konflikty, velké životní změny, nepřiměřené nároky či také neovlivnitelnost situace aj. Existují takzvané stresory neboli příčiny a okolnosti, které vyvolávají stresovou reakci. Dělí se na stresory vnější, mezi které řadíme podněty z okolního prostředí, a na stresory vnitřní, které jsou uvnitř daného jedince a rozdělují se na tělesné a psychické. (Příbyl 2015) Deprivace je podle Vágnerové (2014) stav „...*kdy některá z objektivně významných potřeb není uspokojována v dostatečné míře, přiměřeným způsobem a po dostatečně dlouhou dobu.*“ (Vágnerová 2014, str. 43) Frustrace je definována jako „...*neočekávaná ztráta naděje na uspokojování subjektivně důležité potřeby.*“ (Vágnerová 2014, str. 40) Konflikt můžeme zařadit mezi každodenní problémy, se kterým se běžně lidé setkávají ve svém životě. Problém nastává, když trvá již dlouhou dobu a jedinec není schopný ho sám adekvátně vyřešit. (Vágnerová 2014)

2.2 Lidské potřeby dle vybraných autorů

Abraham Harold Maslow

Maslow poprvé zmínil potřeby ve svém článku v roce 1943. Popisuje zde, že existuje minimálně pět skupin cílů neboli pět základních potřeb, mezi které patří – potřeby fyziologické, bezpečí, láska, uznání a seberealizace. Fyziologické potřeby neboli *The basic needs* označuje za základní bod naší motivace. Dále potřeby rozdělil do dvou skupin – nižší a vyšší potřeby. Mezi potřeby nižší řadí fyziologické potřeby a potřebu bezpečí a mezi potřeby vyšší řadí potřebu lásky, uznání a seberealizace. Maslow uvádí, že člověk, kterému chybí jídlo, bezpečí, láska a úcta by pravděpodobně toužil nejvíce po jídle než po čemkoliv jiném. Také dále poukazuje na to, že pokud všechny naše potřeby nejsou uspokojeny a náš organismus je ovládán pouze fyziologickými potřebami, mohou ostatní potřeby být zatlačeny do pozadí a jednoduše neexistovat. (Maslow 1943)

V této době je již obecně známý fakt, že ve vnitřním ustrojení lidské bytosti jsou jak fyziologické potřeby, tak i psychologické potřeby. Tyto potřeby musejí být co nejlépe naplněny, jinak by mohlo nastat osobní strádání či nemoc. Jedná se o potřeby biologické a Maslow je přiřazuje k potřebě vitamínu D, vápníku či soli. Všechny potřeby vzájemně souvisejí jak vývojově, tak i hierarchicky. (Maslow 2014) Maslow (2014) uvádí, že „Bezpečí je silnější, naléhavější a životně důležitější potřebou než například láska, a potřeba potravy je obvykle silnější než obě uvedené potřeby.“ (Maslow 2014, str. 209)

Obrázek 2: Pyramida potřeb – Maslow

Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Maslowova_pyramida

Albert Pessa

Albert Pessa a Diana Boyden-Pessa jsou autoři psychomotorické terapie neboli PBSP (Pessa Boyden System Psychomotor). Tato metoda rozebírá uspokojování či neuspokojování základních pěti vývojových potřeb – potřeba místa, podpory, výživy a syčení, ochrany a bezpečí a potřeba limitů. Uspokojení těchto potřeb je pro každého jedince velmi důležité. Pokud nejsou dostatečně uspokojovány, může se to v budoucnosti projevit nějakým deficitem. (Havránková in Matoušek a kol. 2013)

Potřeba místa

Pessa (2009) popisuje potřebu místa jako „...proces vydělení z obecného neohraničeného bytí před početím a nalezením místa pro život jedince na Zemi.“ (Pessa, Boyden-Pessa, Vrtbovská 2009, str. 68) Každý z nás potřebuje nějaké místo, kde se bude cítit bezpečně, bude pociťovat jistotu a lásku. Před narozením se naplnění této potřeby odehrává v děloze matky a po narození dítěte se zase naplňuje v náručí a srdcích svých rodičů. Je velmi důležité a pro uspokojování této potřeby téměř nezbytné vědět, že jsme v myslích našich rodičů a díky jejich vědomí o nás si dokážeme uvědomovat sami sebe. Díky tomu se dokážeme cítit doma ve svém vlastním těle a ve své mysli, a pokud to dokážeme, můžeme se takto cítit kdekoli na světě. Nedostatek potřeby místa se může projevat zvýšenou žárlivostí jedince a také citlivostí na jakoukoliv změnu, a to ať už se jedná o změnu schůzky, času, či například prostoru kde se pohybuje. (Havránková in Matoušek a kol. 2013)

Potřeba podpory

Již v mateřské děloze je dítě odjakživa podporováno, a to především svalovinou děložní, pánevním dnem, a nakonec plodovou vodou. Hned po narození dítě potřebuje především podporu hlavičky a páteře. Od malička je podporován těmi nejbližšími okolo sebe. Je podporován při ochutnávání, osahávání, prozkoumávání a při všem, kde je to potřeba. Je také podporován hlavně psychicky a fyzicky. Fyzicky především ve chvíli, kdy se například učí chodit, a psychicky je podporován ve všem, v čem je potřeba, aby dokázal rozvinout své vlastní schopnosti. Ovšem i potřeba podpory má své hranice, a to především tehdy, když je jedince tlačeno do toho, co jiní považují za dobré a on ne. Pokud není tato potřeba dostatečně naplňována, může to mít v budoucnosti nepříznivý vliv na jedince, a to jak z psychické stránky, tak i z fyzické. Často se stává, že si začíná přestávat věřit a ztrácí

sebevědomí a důvěru sám v sebe. Z fyzického hlediska se nedostatek této potřeby projevuje například podlamování a těžknutí nohou, jedinec se pak cítí jako by se už neměl o co ve své životě opřít. (Havránková in Matoušek a kol. 2013)

Potřeba výživy, sycení

Už v mateřském břiše je tato potřeba naplňována přísunem všech důležitých živin pro zdravý rozvoj dítěte. Od narození je dítě syceno především mateřským mlékem, ale také pocity lásky a něhy, dotyky a pozorností. Přiměřené naplňování je u potřeby výživy a sycení velmi důležité, přesyčení nebo naopak nedosycení této potřeby může jedinci v budoucnosti přinášet řadu problémů. Můžeme mezi ně řadit například nadměrné užívání alkoholu nebo jiných návykových látek, problémy s poruchami příjmu potravy, kdy jedinec může odmítat jídlo, anebo se naopak nestále přecpávat, nebo také až nezdravé hromadění čehokoliv. (Havránková in Matoušek a kol. 2013)

Potřeba ochrany, bezpečí

Pesso (2009) uvádí: „*Ochrana znamená, že člověk má štít proti nebezpečí. Novorozené dítě je fyzicky i psychicky, jemné, měkké, malé, zranitelné, křehké a zcela bezmocné proti vnějším silám.*“ (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská 2009, str. 71) Když je člověk dítětem, tak se ho jeho rodiče snaží chránit, a to především před hladem, zimou a také nebezpečím. Pokud je potřeba ochrany a bezpečí dostatečně a přiměřeně naplňována v dětství, tak se jedinec dokáže ochránit ve svém budoucím životě sám. Je schopen racionálně určit nebezpečí a nepocituje ho na každém rohu. Což se může stát, pokud ho rodiče touto potřebou přesytili anebo také naopak naplnění této potřeby jedinec postrádá. V těchto případech není schopen sám rozpoznat nebezpečí, a tak se často může chovat paranoidně, nebo také může ztratit schopnost se sám chránit, a tím pádem má větší dispozice k častějším úrazům či využívání jeho osoby. (Havránková in Matoušek a kol. 2013)

Potřeba limitů

Limit můžeme chápat jako neviditelný mantinel, který nám ukazuje, kde nacházíme svůj bezpečný prostor a kde se máme pohybovat. Už v břiše matky je dítě limitováno, a to především prostorem, po narození je dítě limitováno tím, že se samo nedokáže pohybovat z místa na místo či se neumí samo najíst. Je odkázáno na pomoc druhých, dokud toho

nebude sám schopen. Během jeho vývinu je limitováno rodiči, aby se naučilo svých vlastních limitů. A to především limitů v určitých situacích, vztazích či při respektování sebe i ostatních. Nenaplnění této potřeby se může projevat u jedince nerespektováním osobních hranic. Často se stává, že jedinec ostatním vstupuje do osobní zóny anebo naopak mu vstupování do jeho vlastních osobních hranic vadí. (Havránková in Matoušek a kol. 2013)

2.3 Potřeby u lidí bez domova

O problematice bezdomovectví stále existuje mylná myšlenka, že lidem na ulici stačí uspokojovat pouze základní životní potřeby. (Pěnkava 2010) U lidí bez domova se velmi často vyskytuje problém uspokojení i těch nejzákladnějších potřeb, jako je spánek, jídlo či bezpečí. Lidé, kteří se ocitnou na ulici, musí omezit své vlastní potřeby a musejí se smířit s tím, že vlastně ani nemají prostředky k tomu, aby své potřeby mohli dostatečně a kvalitně naplňovat. Je nutné si uvědomit, že pro člověka na ulici nejde pouze o uspokojení základních lidských potřeb, ale také o vyrovnání se sám se sebou a se svým sociálním propadem. Potřeba zajistit si nějaké přijatelné bezpečí na ulici je pro ně stejně tak důležitá jako primární potřeby. Většinou se lidé, kteří jsou na ulici krátkou dobu, přidají k těm zkušenějším a žijícím na ulici dlouhá léta a zajistí si tak lehčí přežití na ulici i za podmínek přizpůsobení se těm druhým a jejich pravidlům. (Vágnerová 2014)

Pro lidi bez domova je často obtížnější uspokojit základní potřeby než pro ty, kteří mají nějaké zázemí. Proto mnohdy hledají alternativní zdroje, kde a jak své potřeby uspokojit, jako je tomu tak například u potřeby jídla. U lidí bez domova mezi základní potřeby (spánek, jídlo, hygiena, ošacení) také často patří potřeba peněz na návykovou látku. Potřeby, které jsou aktuální, pro ně jsou důležité a ty jsou schopni a ochotni uspokojit hned. Zatímco potřeby vyšší, jako je například být soběstačný, zařídit si občanský průkaz nebo si hledat práci, ty pro ně nepřinášejí aktuálně nic podstatného a důležitého, a proto se stále odkládají. (Marek in Vágnerová, Csémy, Marek 2013)

Barták (2011) který čerpá z Downera (2001) popisuje, že u lidí bez domova se vyskytuje strádání v naplňování základních lidských potřeb, a to především u potřeby bydlení. Protože jsou potřeby hierarchicky uspořádané, nelze v tomto případě uspokojit vyšší potřeby. (Barták 2011)

Obrázek 2: Pyramida potřeb u lidí bez domova – Barták

Zdroj: Barták 2011, str. 60

Hradečtí (1996) poukazují na pyramidu potřeb u lidí bez domova podle Pascala Pichona. Tato pyramida poukazuje na to, že i lidé bez domova se snaží své potřeby uspokojit v určité hierarchii, a to – fyziologické potřeby, potřeby bezpečí, potřeby sociální. (Hradečtí 1996)

Obrázek 3: Pyramida potřeb u lidí bez domova – Pichon

Zdroj: Hradečtí 1996, str 33

Změny potřeb a jejich uspokojování dle Vágnerové

U lidí bez domova se často vyskytuje postoj naučené bezmoci, který se vyznačuje především jejich odmítavým přístupem ke všemu okolo nich. Mnoho z nich již nic od svého života neočekává a ani nic nechce. I když mají často odlišné potřeby tak jejich míra neuspokojování je vysoká. Častokrát se ani nesnaží je uspokojit, protože jsou toho názoru, že nemá smysl se o něco pokoušet. (Vágnerová 2012) Vágnerová (2012) ve své knize uvádí čtyři lidské potřeby, které jsou u lidí bez domova snižené nebo zcela potlačené. Mezi tyto potřeby řadí potřebu otevřené budoucnosti, potřebu stimulace, potřebu seberealizace, a nakonec potřebu citového vztahu, jistoty a bezpečí.

Potřeba otevřené budoucnosti

Tato potřeba je u lidí bez domova téměř zcela potlačena. Lidé bez domova uvažují pouze v krátkém časovém rozmezí a žijí pouze přítomností a kvůli tomu nejsou schopni nic plánovat dopředu. Budoucnost je pro ně nejasná a ne vždy adekvátní, a proto o ní raději ani nepřemýšlí. Kvůli tomuto životnímu postoji ohledně své budoucnosti nejsou schopni řešit své životní situace jiným způsobem. (Vágnerová 2012)

Potřeba stimulace

Potřeba stimulace nebo také nabytí nových zkušeností bývá u lidí bez domova velmi omezena. Jakákoliv nová zkušenost je pro lidi bez domova nežádoucí a nestojí o ni. Je to dáno tím, že selhali takovým způsobem, kvůli kterému se ocitli na ulici, a proto v získávání nových zkušeností nevidí nic přínosného a pozitivního. (Vágnerová 2012)

Potřeba seberealizace

Neboli rozvoj osobnosti a schopností se většinou u lidí bez domova nevyskytuje anebo je z velké části utlumený. Většinou o nic neusilují a ani se nijak nesnaží. Jejich přístup k životu je takový, že už nic dobrého neočekávají a vzdávají se předem. Vyskytuje se u nich velmi nízké sebevědomí a sebeúcta anebo také kolikrát zcela schází. Lidé bez domova nemají žádnou pozitivní vyhlídku na svojí lepší budoucnost, a to především kvůli jejich sociálnímu selhání. (Vágnerová 2012)

Potřeba citového vztahu, jistoty a bezpečí

Člověk bez domova většinou u této potřeby strádá. Často se stává, že nemá žádné citové vazby a ani neví, jak je kvalitně navázat. Výsledkem strádání u této potřeby je většinou citová lhostejnost nebo se také občas může vyskytnout sentimentální chování. Mezi lidmi bez domova se nachází spousta citově deprimovaných lidí. Je to dáno především tím, že nepoznali, jaké to je mít důvěryhodný vztah a bezpečný domov. Vágnerová (2012) poukazuje na to, že „*Dlouhodobé citové strádání vede až k vyhasnutí této potřeby a k náhradnímu uspokojování na úrovni nižších potřeb, např. orální aktivity.*“ (Vágnerová 2012, str. 751) Často se stává, že si vytvářejí lživé pozitivní představy o svém dětství a domově jako obranný mechanismus na neuspokojování této potřeby. (Vágnerová 2012, str. 751)

Uspokojování potřeby citové vazby často u lidí bez domova nahrazuje zvíře, a to nejčastěji pes. Pes zde má roli společníka, je pánovi věrný, nekritizuje ho a lehce se přizpůsobí jeho životnímu stylu. Především projevuje svému pánovi sympatie, a to za všech okolností, pes zde především nahrazuje jiného člověka. Chování ke zvířatům je u lidí bez domova různé, někteří se o ně starají a někteří je týrají. Chování ke zvířatům poukazuje na citovou otupělost či emoční degradaci u lidí bez domova. (Vágnerová 2012)

2.3.1 Služby zaměřené na naplnění základních potřeb

Služby, které se zaměřují na částečné uspokojování základních lidských potřeb, jsou jedny z nejdůležitějších. Tyto služby mají jednu velikou výhodu, a to takovou, že výsledek jejich práce je okamžitě viditelný – člověk bez domova je umytý, čistě oblečený, a především také najedený. (Schwarzová 2010)

Lidé bez domova postrádají jakékoliv zázemí, kde by se mohli věnovat svým základním životním potřebám, které jsou důležité pro opětovné zapojení do společnosti. Pravdivým faktem je, že člověk, který je zanedbaný a vyčerpaný, a to ať už fyzicky, tak psychicky, nemá moc veliké šance stát se zpátky soběstačným člověkem. A proto potřebuje místo, kde by mohl své základní životní potřeby nějakým způsobem naplňovat. Potřebuje místo, kde se bude moci najíst, napít, převléct, vykonat osobní hygienu, kde si

odpočine a kde také dostane základní lékařskou péči, pokud ji bude potřebovat. (Schwarzová 2010)

Je důležité a potřebné, aby služby, které poskytují prostor pro uspokojování základních potřeb, byly od sebe v krátké vzdálenosti anebo nejlépe na jednom místě. Většinou se tak děje v nízkoprahových střediscích, které lidé bez domova využívají. Na takovýchto místech většinou nalezneme koupelnu, toaletu, šatník a jídelnu, kde lidé bez domova mohou uspokojit své základní potřeby. Existují i taková zařízení, která provozují ordinaci praktického lékaře nebo alespoň místnost se zdravotní sestrou. Tato služba se jeví jako velmi přínosná, neboť spousta lidí bez domova nemá zdravotní pojištění a ani nevlastní doklady a ne vždy jsou chtěnými pacienty. (Schwarzová 2010)

Poskytování služeb k uspokojování základních potřeb na jednom místě se osvědčuje také v tom, že lidé bez domova, kteří uspokojí své primární potřeby, často jeví zájem o změnu své současné situace. Pokud projeví zájem o změnu, je potřebné na tuto situaci nejlépe ihned reagovat, protože motivace u lidí bez domova bývá značně kolísavá. (Schwarzová 2010)

3 Struktura dne

3.1 U lidí se zajištěným bydlením

Většina lidí se zajištěným bydlením vstává ve všední den před sedmou hodinou ranní a o víkendu je to o něco později. Průměrně spí okolo šesti až osmi hodin denně. Poté se většinou věnují osobní hygieně, osobní péči a snídani. Ve všední dny lidé chodí či dojíždějí do škol nebo do práce. Tráví tam většinou celé dopoledne a končí odpoledne. V odpoledních hodinách se věnují svému volnému času, péči o děti, pokud nějaké mají, a také se věnují domácím pracem. Spát chodí okolo desáté večer, o víkendu o něco později. (Jak Češi tráví čas? 2016)

Pokud jde o domácí práce, tak těm se nejvíce věnují ve večerních hodinách nebo o víkendu. Z výzkumů vyplývá, že se domácím pracem a dětem věnují více ženy než muži. Mezi domácí práce řadíme přípravu jídla, mytí nádobí, úklid, praní, žehlení a nakupování. Tím pádem mají méně času na trávení svých volnočasových aktivit. Volnočasovým aktivitám se věnuje více jak 50 % lidí. (Jak Češi tráví čas? 2016)

Mezi volnočasové aktivity patří odpočinek, sledování televize, čtení, internet, hudba, kultura, počítačové hry, cvičení a sport, čas s přáteli/rodinou, zahradní práce, procházky, výlety a také náboženská činnost. Lidé se svým volnočasovým aktivitám nejvíce věnují v odpoledních hodinách. Nejvíce lidí tráví svůj volný čas sledováním televize. (Jak trávíme svůj volný čas? 2010)

Duffková (2008) rozdělila volnočasové aktivity do několika skupin. Kulturní aktivity, vzdělávací aktivity, sportovní aktivity, sociální aktivity, rekreační a cestovatelské aktivity, manuální aktivity a jako poslední veřejné aktivity. (Duffková 2008)

Můžeme také pozorovat rozdíl u místa bydliště. Pokud lidé bydlí na venkově, vyskytuje se u nich větší procento trávení volného času staráním se o svou zahradu. Naopak u lidí žijících např. ve velkoměstě je větší procento trávení volného času kulturou. (Tuček, Friendlanderová 2000)

U lidí se zajištěním bydlením je důležité mít kde bydlet, a proto je na jejich každodenním režimu dne docházení do práce, kde spousta z nich tráví většinu svého času. Docházejí do práce, aby měli prostředky k zajištění svého bydlení, na obstarání potravy, své rodiny a trávení volného času. (Tuček, Friendlanderová 2000)

3.2 U lidí bez domova

Prvními skutečnostmi, se kterými se člověk na ulici musí vypořádat, jsou ztráta jejich soukromí, osamělost a také sociální izolace. Pocit vyloučení ze své společnosti na takzvaný okraj společnosti a nové prostředí, které neznají, je pro ně značně nepříjemná bezmoc a postupem času si na něj musejí zvyknout a naučit se s ním nějakým způsobem vypořádat. Lidé bez domova často nemají žádné skutečné přátele, a tak velmi často cestují z místa na místo, protože nemají nikde žádné ukotvení. K tomu nepomáhá ani fakt, že zažívají rozpad svého denního režimu a smysluplné naplnění svého volného času, na který byli zvyklí. Tyto pocity střídá pocit bezmoci a nudy, který si často lidé bez domova snaží vynahrazovat pitím alkoholu či užíváním drog. (Vágnerová 2014)

Ve chvíli, kdy se člověk ocitne na ulici, dochází ke změně jeho životního prostředí, ztrátě jistoty a svého soukromí a už pro něj neexistuje nějaký bezpečný prostor, kde by si mohl v klidu odpočinout a věnovat se sám sobě a svým potřebám. Dá se říct, že jeho život ztratil řád a nejlepší cestou je nalézt a znovu vybudovat svou strukturu denního režimu. Člověk na ulici se stává poutníkem ve svém vlastním životě, putuje z místa na místo a každá jeho zastávka v jeho životě je pouhá návštěva. A proto je mít nějaký cíl velmi důležité. Ať už je to jakkoliv těžký cíl, napomáhá k vytvoření určitého denního režimu, který lidem na ulici pomáhá přežít. (Marek, Strnad, Hotovcová 2012)

Ztráta soukromí pro lidi bez domova je velmi spjata s trávením času ve veřejném prostoru, a to především v noci. Pokud nevyužívají k přenocování noclehárny, většinou noci tráví na lavičkách, na nádražích nebo používají dopravní prostředky k přenocování. Tento způsob trávení volného času přes noc často doprovází velké riziko okradení a s tím spjatý nedostatek spánku. Takto tráví svoji noc většinou lidé, kteří jsou na ulici krátkou dobu anebo také ti, kteří už nehledají žádné bezpečné místo pro klidné trávení noci. Způsob bydlení či přenocování poukazuje na míru zchátrání daného člověka. Také

dodržování osobní hygieny může být ukazatelem celkového úpadku jedince. (Vágnerová 2014)

Do denního režimu lidí bez domova patří užívání návykových látek, a to drog či alkoholu. Nadměrné užívání těchto látek ničí denní režim člověka bez domova, pokud nějaký má. Většinou tito lidé nejsou schopni společensky fungovat a dá se říci, že v určitém momentě u nich již jakýkoliv denní režim neexistuje. Je jim většinou jedno, zda spí přes den nebo přes noc a jestli je to venku na lavičce, či někde pod mostem. (Marek, Strnad, Hotovcová 2012)

Existují dvě skupiny lidí bez domova, jedna z nich je ta, která funguje přes den, a ta druhá funguje přes noc. Podle toho, jestli fungují přes den nebo přes noc, si vytvářejí svoji vlastní strukturu dne.

Fungují přes den

Mnoho lidí bez domova, kteří se zaměřují na život přes den, dochází do denního centra, kde se mohou najíst, vykoupat, převléct a využít zdravotní pomoc, pokud je potřeba. Většinu času v denním centru prosedí, luští křížovky, koukají na televizi, povídají si s ostatními, popíjejí čaj nebo kávu anebo jen prostě sedí či spí. Někteří také na denním centru navštěvují sociálního pracovníka a řeší s ním jejich nynější situaci. Pár z nich využije možnosti osobní hygieny a šatníku. Spousta lidí bez domova tráví celý den na denním centru, a to už primárně z důvodu, že nemají možnost si někde odložit své tašky či zavazadla, které jsou pro ně velmi často jediným majetkem, který mají. Z tohoto důvodu často pouze celý den vasedávají, než aby se někde procházeli. Lidé, kteří využívají k přespávání noclehárnu, ráno vstanou a půlka z nich jde rovnou využít možnosti denního centra a druhá půlka si jde vyřizovat potřebné věci. Během dne lidé bez domova tráví čas procházením po městě, zajišťováním potravy, ať už jde o legální nebo nelegální způsob, někteří si také během dne vyřizují své pochůzky po úřadech, doktorech či pracovních agenturách. (Marek, Strnad, Hotovcová 2012)

Někteří lidé se jen tak procházejí po městě, setkávají se svými přáteli a zjišťují, co se kde děje. Jsou i tací, kteří rádi posedávají venku a čtou si nebo se procházejí po městě. Pokud někteří docházejí na brigády nebo do práce, tak tráví svůj den prací. Poté jsou i tací,

kteří celý den leží v parku či posedávají na lavičkách, popíjejí alkohol a pokuřují cigarety, které jsou ubalené z nedopalku. Touto činností naplňují někteří lidé bez domova svůj den. Celý den obcházejí po městě a sbírají nedopalky, dokud jich nemají dost a posléze z nich balí cigarety. Jsou také tací, kteří tráví den tím, že celý den žebrají. Dopoledne přijdou na své místo a žebrají, dokud nemají dostatek peněz na to, na co zrovna potřebují. Někteří mají ve svém denním režimu obcházení nízkoprahových zařízení a charit. Spousta lidí bez domova již ví, kdy a kde se jaké jídlo podává, a tak jejich náplní dne je chodit od jednoho místa k druhému a najíst se nebo nasbírat nějaké jídlo na večer. Většina lidí bez domova, která se orientuje na život přes den, má kde spát. Ať už se jedná o nějaké tajné místo, přístřešek, squat nebo také noclehárny. (Průdková, Novotný 2008)

Fungující přes noc

Dále můžeme zmínit druhou skupinu, jejíž příslušníci považují noc na ulici za mnohem nebezpečnější než den. I přes tuto skutečnost nechtějí přenocovat v noclehárnách a raději tráví noc nejrůznějšími způsoby. Noc tráví jízdou v tramvaji, kterou jezdí z jednoho místa na druhé, a to pořád dokola, nebo také vasedáváním po non-stopech a nočními toulkami po městě, kdy jsou schopni procházet celou noc město pořád dokola, dokud se nedočkají rána. Spadají sem i tací, kteří si nelegálně shánějí obživu či návykové látky a uprostřed noci je to pro ně nejlepší. Jsou to lidé, kteří jsou celou noc vzhůru a posléze dohánějí svůj nedostatek spánku. Přes den chodí do nákupních center a knihoven, kde prospí celý svůj den, tedy dokud je někdo nevyhodí. Také velmi často využívají možnosti denního centra, kam se chodí po náročné noci vyspat. (Vágnerová 2014)

U lidí bez domova je pro přežití na ulici důležité především jídlo, nocleh, bezpečí, hygiena a ošacení. Existuje spousta způsobů, jak tyto potřeby alespoň částečně uspokojit. (Vágnerová, Marek, Csémy 2018)

3.3 Zdroj obživy

„Nezákladnější životní potřebou je jíst. Bezdomovci, protože nemají žádný příjem, musí rychle najít způsob, jak si obstarat alespoň nejzákladnější stravu.“ (Marek, Strnad, Hotovcová 2012, str. 74) Do denního režimu lidí bez domova jednoznačně patří hledání či

obstarávání obživy, které je ne vždy přijímáno společností. (Marek, Strnad, Hotovcová 2012)

Stravu si lidé bez domova jsou schopni zajistit různými způsoby. K získání jídla velmi často využívají neziskové organizace, žebrají, kradou, hrabou se v odpadcích či poskytují sexuální služby. Každý jedinec dává přednost jinému způsobu zajištění potravy. Často záleží na pohlaví, věku a osobnosti daného jedince. (Vágnerová 2014) Rozdíly mezi hledáním obživy u starších a mladších lidí bez domova jsou celkem nepatrné. Odlišnost můžeme najít v případě občasné práce či brigád u mladších lidí bez domova a celkové větší snahy v získávání obživy různými způsoby. Zatímco starší lidé bez domova dávají přednost charitám. (Vágnerová, Marek, Csémy 2018)

3.3.1 Vybírání popelnic, sběr surovin

Přehrabování a vybírání věcí z popelnic neboli takzvané fárání je pro lidi bez domova zdolávání svých vlastních hranic. Je to pro ně pocit studu, když musejí sáhnout do popelnice, aby našli nějaký zdroj obživy či něco k prodeji, z čeho by mohli mít pár korun. Poté co jsou schopni překonat vlastní stud z vybírání popelnic, učí se, kdy a kde nejlépe nějakou popelnicí či kontejner vybrat. Nejlépe se v popelnicích přehrabuje večer a ráno, kdy je klid a nikdo je nevyrušuje. V centru velkých měst chodí od popelnice k popelnicí po celý den a většinou jim je jedno, že je někdo uvidí, protože vědí, že v těchto popelnicích vždy něco najdou. (Marek, Strnad, Hotovcová 2012)

Vágnerová (2018) ve své knize uvádí, že „*Podle názoru mnoha bezdomovců, je fárání snadný způsob obživy, když nemají peníze, považují ho za lepší než žebrání nebo krádeže.*“ (Vágnerová, Marek, Csémy 2018, str. 157)

V některých případech lze říci, že se jedná o stereotyp, kdy někteří jedinci obcházejí každý den ten stejný okruh a vybírají stejné popelnice. Spousta lidí bez domova má již vytipováno, kdy a kam jít, kde zrovna v jakou chvíli jsou kontejnery plné jídla, které kvůli trvanlivosti vyhazují velké obchodní řetězce. Existují tací lidé bez domova, kteří se živí pouze jídlem z popelnic a jídlo od lidí či z denních center odmítají, protože jsou pyšní či mají špatnou zkušenost a odmítají pomoc od ostatních. (Marek, Strnad, Hotovcová 2012)

Někteří lidé bez domova tento přístup odsuzují a někteří ho berou tak, že věci, které naleznou, někdo odložil, a tím pádem nevidí nic špatného na tom si je vzít. (Vágnerová, Marek, Csémy 2018)

Vybírání z popelnic není pouze zdrojem obživy, ale když se podaří, dá se v nich nalézt i spousta věcí, které se posléze dají prodat. Jedná se o nalezení a následný prodej nádobí, oblečení, nábytku či elektroniky, které pak lidé bez domova prodávají na bleším trhu, ve starožitnictví či v bazarech. Mají již dobrý přehled kdy, kde a co mohou prodat. (Marek, Strnad, Hotovcová 2012)

Existuje také spousta lidí bez domova, která se neživí vybíráním popelnic, ale živí se sběrem. Sbírají vratné láhve, železo, měď či papír a je jim prakticky jedno, co sbírají, ale důležité je, že sbírají něco, za co dostanou peníze. Nejraději sbírají měď, protože je za ní nejvíce peněz. Měď se používá jako vodič do kabelů, kterou lze nejčastěji nalézt ve starých a opuštěných továrnách, stavbách či domech. (Marek, Strnad, Hotovcová 2012) Dříve byl sběr mezi lidmi bez domova oblíbeným zdrojem, ale v této době jeho oblíbenost klesla, a to z důvodu menší finanční náhrady za kov. (Vágnerová, Marek, Csémy 2018)

Další nejčastěji sbíranou surovinou je papír, za který je sice nejméně peněz, ale je nejvíce dostupný. Tito sběrači již vědí, kdy a kam si jít pro papír. Většinou tato místa obcházejí již od rána, a pokud chtějí navýšit hmotnost papíru, tak ho navlhčí. (Marek, Strnad, Hotovcová 2012) Lidé bez domova nyní nejvíce sbírají papír či zpoplatněné lahve. Jednou z nejnovějších možností je sběr vratných kelímku na letních akcích. (Vágnerová, Marek, Csémy 2018)

3.3.2 Práce a brigády

V některých případech, když člověk ztratí domov a ocitne se na ulici, dojde ke ztrátě zaměstnání. Pro lidi bez domova je těžké si práci nalézt, a to hned z několika důvodů. Většina z nich nemá stálé bydlení, chybějí jim doklady a kvalifikace nebo také mohou mít zápis v trestném rejstříku, což může být velký problém vzhledem k tomu, že spousta pracovních nabídek vyžadují čistý trestní rejstřík. (Vágnerová, Marek, Csémy 2018) Když k tomu ještě připočítáme celkový vzhled lidí bez domova a jejich pověst

nespolehlivých pracovníků, tak není divu, že žít na ulici je pro člověka velkým handicapem při hledání práce. Většina zaměstnavatelů má s lidmi bez domova špatnou zkušenost, jelikož jsou nedochvilní a nespolehliví. Není se tedy čemu divit, když je zaměstnavatelé nechtějí již znovu zaměstnat. (Marek, Strnad, Hotovcová 2012) Vágnerová (2018) poukazuje na to, že „*Pracovní uplatnění bezdomovců, podobně jako jejich motivace k práci, klesá v závislosti na délce pobytu na ulici. Tito lidé ztrácejí v průběhu let strávených na ulici pracovní návyky i profesní dovednosti, pokud je vůbec někdy měli.*“ (Vágnerová, Marek, Csémy 2018, str. 145)

Někteří lidé mají velmi často vysoké nároky ohledně své budoucí práce, a tak se jim ne vždy podaří práci sehnat. Když už si ji někteří jedinci najdou, ne vždy jsou schopni si ji udržet. Nejsou schopni plnit své pracovní povinnosti, respektovat pravidla a svého nadřízeného. Získání práce a následné udržení je v této skupině poměrně nízké. Často vede k ukončení práce nadměrné užívání návykových látek. (Vágnerová, Marek, Csémy 2018)

Pravdou je, že spousta lidí bez domova se snaží pracovat, ale ne vždy se k nim zaměstnavatelé chovají férově. Většinou se jedná o práci na černo neboli také o práci bez pracovní smlouvy. To znamená, že to je práce bez placení daní a sociálního a zdravotního pojištění. Tuto práci vyhledávají především ti, kteří mají nařízené exekuce anebo zahraniční dělníci, kteří nemají pro práci u nás dostačující dokumenty. Takováto práce se dá nalézt především ve výrobním a stavebním průmyslu, u kolotočů či u ostrahy. (Marek, Strnad, Hotovcová 2012)

Když už se lidem bez domova podaří naleznout si a udržet nějakou práci, nejsou kolikrát schopni naspořit dostatek financí, aby si mohli zařídit podnájem. Jejich plat bývá natolik malý, že jsou rádi, když se z něho užíví. (Marek, Strnad, Hotovcová 2012) Spousta z nich je také závislá na návykových látkách či má velké množství dluhů a exekucí, na které každý měsíc proudí určitá část platu. Pokud si tedy člověk bez domova vydělává peníze a není to nelegální cestou, není většinou schopen ušetřit si takovou částku, která by ho posunula do lepší budoucnosti. (Vágnerová, Marek, Csémy 2018)

Spousta lidí bez domova pracuje jako hlídači staveb, bank či různých obchodů. Zprostředkovatelé těchto prací nemají vysoké nároky na své budoucí zaměstnance a nevadí

jim, že nejsou kvalifikovaní nebo mají zápis v trestním rejstříku. Prakticky tu práci dají komukoliv, kdo je ochotný ji vykonávat několik dní v kuse se spoustou přesčasů a také nočních směn. Většinou je nechávají pracovat necelé tři měsíce a před uplynutím zkušební doby je vyhodí. Mají tolik lidí, kteří danou práci potřebují a čekají na ní, že takovýto koloběh funguje stále dokola. Lidé bez domova jsou ochotni pracovat několik dní v kuse s tím, že si myslí, že za přesčasy dostanou zapláceno, ale bohužel opak bývá pravdou. (Marek, Strnad, Hotovcová 2012)

3.3.3 Somrování a žebrání

Ačkoli se tyto pojmy zdají významem stejné, tak pro lidi bez domova jsou odlišné. Somrování můžeme pozorovat především u mladých lidí a také u narkomanů, kteří celý den obcházejí lidi s vymyšlenou historkou a prosí je o peníze. Chodí převážně okolo nádraží či míst, kde se vyskytují nejrůznější automaty, nebo se pohybují v parcích a somrují u lidí peníze. Většinou mají vymyšlenou historku o jejich životní situaci nebo o tom, jak ztratili peněženku a potřebují peníze na cestu domů. Někteří z nich rovnou při somrování řeknou, že to mají na alkohol či jiné návykové látky. (Marek, Strnad, Hotovcová 2012) Vágnerová (2018) uvádí, že „*Somrování je celkem běžnou činností současných bezdomovců, zejména těch, kteří jsou na ulici delší dobu.*“ (Vágnerová, Marek, Csémy 2018, str. 151)

Žebrání je oproti somrování charakteristické pasivním přístupem. Lidé, co žebrají, většinou sedí, stojí nebo klečí na jednom místě, mají natažené ruce a před sebou mají čepici nebo kelímek, kam jim kolemjdoucí házejí drobné. Většinou se jedná o postarší lidi a také lidi, kteří jsou závislí na alkoholu. (Marek, Strnad, Hotovcová 2012) Vágnerová (2018) poukazuje na to, že „*Žebrání bývá často spojeno se závislostí na alkoholu, protože jídlo lze získat i jiným způsobem.*“ (Vágnerová, Marek, Csémy 2018, str. 156)

Velké množství lidí, které žebrá, má nějaký handicap anebo ho záměrně předstírá, aby získalo více peněz. Spousta z nich má u sebe psa, který je při takovéto “práci” ideálním společníkem a vzbuzuje v lidech vyšší míru lítosti. Spousta lidí většinou dá nějaké peníze žebrajícím lidem bez domova, kteří u sebe mají psa. Mnoho žebrajících lidí

je také na invalidním vozíku anebo jsou nevidomí. Tento typ lidí můžeme nejčastěji potkat v centru velkých měst, u památek, u městské hromadné dopravy a vlastně kdekoliv, kde se shromažďují velké skupiny lidí. Většinou žebrají do té doby, než vyžebrají určitý obnos peněz, který si předem stanoví. Někteří si po vyžebvání dostatečného obnosu dojdou koupit alkohol či jinou návykovou látku a poté i nadále pokračují v žebvání až do té chvíle, dokud opět nevyžebrají danou částku. (Marek, Strnad, Hotovcová 2012)

Vágnerová (2018) poukazuje na to, že „*Někteří bezdomovci žebvání i somrování odmítají; buď to neumí, nebo by to pro ně bylo ponižující. Věk ani délka pobytu na ulici není z tohoto hlediska rozhodující.*“ (Vágnerová, Marek, Csémy 2018, str. 155)

Mezi lidmi bez domova, kteří somrují a žebrají, existuje určitá rivalita. Lidé, co využívají somrování ke své obživě, nemají v oblibě ty, kteří ke své obživě využívají žebvání. Je to odůvodněno tvrzením, že vykonají alespoň nějakou činnost a nesedí celý den pouze na jednom místě a nečekají, až jim někdo něco věnuje. Na druhou stranu žebračí také nemají rádi ty, co somrují. Vadí jim, že obtěžují ostatní a somrují neustále od lidí peníze. Lidé, co žebrají, nechávají rozhodovat lidi kolem sebe, zda jim sám od sebe někdo něco přispěje, či nikoliv. (Marek, Strnad, Hotovcová 2012)

Někteří lidé na ulici si uvědomují, že to není ta správná cesta k obživě, ale pohlížejí na to tak, že je lepší žebrot nežli krást. (Vágnerová, Marek, Csémy 2018)

3.3.4 Kriminalita a nelegální činnost

I mezi lidmi bez domova se najdou tací, kteří se živí nelegální činností, a to především krádežemi. Není výjimkou, že se okrádají přímo mezi sebou. Většinou však bývají obětmi, ale i v některých případech jim krádež není cizí. Kolikrát již nemají co ztratit, a proto se rozhodnou pro menší kriminální činnost, protože je to pro ně rychlý a snadný příjem peněz. (Marek, Strnad, Hotovcová 2012) Vágnerová (2013) uvádí, že „*U některých lidí dochází ke snížení zábran postupně, po určité době pobytu na ulici a v souvislosti s proměnou jejich hodnotové hierarchie.*“ (Vágnerová in Vágnerová, Csémy, Marek 2013, str. 76)

Nejčastěji kradou v obchodech, protože v tu chvíli necítí takové výčitky, jako kdyby okradli konkrétního člověka. (Vágnerová in Vágnerová, Marek, Csémy 2018) Mezi lidmi bez domova jsou důležité informace o ochranci daného obchodu. Ty si poté předávají mezi sebou, aby věděli, kdy a kam mohou jít krást. Ukradené věci pak prodávají na pouličních stáncích či tržnicích. (Marek, Strnad, Hotovcová 2012)

Mezi lidmi bez domova se často vyskytují lidé, kteří jsou propuštěni z výkonu trestu. Služby pro takovéto lidi jsou bohužel nedostačující, a tak se často stává, že se lidé po propuštění dostanou opět na ulici a pokračují v krádežích. Často také lidé bez domova fungují jako návnady kriminálních gangů při větší kriminální činnosti. (Marek, Strnad, Hotovcová 2012)

Lidé bez domova jsou naučeni žít s málem, tedy pokud netrpí nějakou závislostí na návykových látkách. Ti, kteří jsou závislí a žijí na ulici, kradou mnohem častěji než lidé bez domova bez závislosti, a to především kvůli zvyšování a potřebě své denní dávky a také snižování zábran při kradení pod vlivem návykových látek. (Vágnerová in Vágnerová, Csémy, Marek 2013)

Existuje ještě další způsob nelegálního přivýdělku mezi lidmi bez domova. Jedná se spíše o mladé a většinou i závislé jedince, kteří žijí na ulici a vykonávají prostituci. Neboli poskytují své sexuální služby za peníze nebo rovnou za nějakou návykovou látku. Tyto služby často poskytují také výměnou za bydlení, kdy je raději provozují, než aby skončili na ulici. Tuto službu můžeme také nalézt a mladých matek, které raději platí svým tělem, než aby se svým dítětem skončily na ulici. (Marek, Strnad, Hotovcová 2012) Prostituce se častěji vyskytuje u mladších lidí bez domova než u těch starších, stejně tak jako homosexuální prostituce. (Vágnerová, Marek, Csémy 2018)

3.3.5 Užívání sociálních služeb

Velká část lidí bez domova je schopna přežít pouze s využíváním sociálních služeb. V takovýchto organizacích mohou využívat sprchu či šatník zcela zdarma a také se tam alespoň jednou denně podává teplé jídlo. Ti, kteří jsou na ulici již nějakou dobu, moc dobře vědí kdy a kde se co podává zadarmo. Mají již naučený nějaký pravidelný režim, kam

a v jaký čas docházejí na jídlo. Využívají K-centra, denní centra a v poslední době také Mobilní sociální služby. Pokud tedy člověk na ulici udělá každý den okruh a obejde všechny organizace, kde se nají zadarmo, tak už žádné jiné jídlo prakticky nepotřebuje, protože je dostatečně nasycený. Podávání jídla zadarmo je jedna z nejvděčnějších poskytovaných služeb těchto organizací. (Marek, Strnad, Hotovcová 2012) Někteří lidé bez domova jsou toho názoru, že by bez této pomoci život na ulici nepřežili. Díky pomoci v sociálních službách nemusejí krást, vybírat popelnice nebo žebrot. Existují mezi lidmi bez domova i tací, kteří tuto pomoc odmítají, ať už kvůli nastaveným pravidlům, nebo pocitu, že se musejí někde někoho o něco doprošovat. (Vágnerová, Marek, Csémy 2018)

Užívání sociálních služeb je také spojeno s poskytováním sociálního poradenství, kdy sociální pracovníci dané organizace pomáhají lidem bez domova vyřídit si sociální dávky. Sociální systém je pro ně velmi složitý, a proto si ani kolikrát nejsou schopni dávky vyřídit. Anebo jsou také často tak nízké, že jim ani nestačí k přežití, a tak jejich vyřizování rovnou vzdají. Když už pobírají nějaké dávky, tak to nejčastěji bývá životní minimum (3860 Kč). (Marek, Strnad, Hotovcová 2012) Vágnerová (2018) uvádí, že podporu v hmotné nouzi pobírají přibližně dvě třetiny lidí bez domova. (Vágnerová, Marek, Csémy 2018)

Existuje spousta lidí bez domova, která má nějaký handicap. Tito lidé většinou pobírají invalidní důchod, ale bohužel ne každý z nich na něj má nárok, a to z důvodu nedostatečného počtu odpracovaných let. Sociální dávky si často nechávají zasílat přímo do daných organizací. Často docházejí na úřad s vysokými nároky, a když jejich nároky nikdo nesplní, odcházejí rozzlobení s pocitem, že byli okradeni o jejich čas kvůli trávení dlouhé doby na úřadu. (Marek, Strnad, Hotovcová 2012)

Pokud člověk žijící na ulici pobírá nějakou sociální dávku či důchod, tak se většinou stává to, že jim tyto peníze dlouho nevydrží. Dávka, kterou pobírají, je většinou velmi nízká a navíc často nemají finanční gramotnost, aby dokázali s penězi rozumně hospodařit. Někteří lidé bez domova peníze rychle utratí, a to z důvodu, že se bojí okradení a také nechtějí, aby se na nich někdo jiný přižívoval. (Vágnerová, Marek, Csémy 2018) Můžeme se občas také setkat se skutečností, že tyto dávky jsou společným majetkem více lidí bez domova. Pokud žijí ve skupině dvou či více lidí, stávají se peníze z dávek

společným vlastnictvím a jsou velmi často utraceny během pár dní. Často tuto situaci můžeme pozorovat u žen, kdy pokud pobírají nějaké dávky, jsou kolikrát využívány partnery jako zdroj peněz. (Marek, Strnad, Hotovcová 2012)

4 Výzkum

4.1 Výzkumný cíl a výzkumné otázky

Cílem mé diplomové práce je popsat strukturu dne u lidí bez domova a zjistit tak jejich potřeby a jejich následné naplňování. Kombinací polostrukturovaných rozhovorů a zúčastněného pozorování budu hledat odpovědi na výzkumné otázky. Výzkumné otázky, které navazují na výzkumný cíl mé práce, zní:

- Jak lidé bez domova tráví svůj den?
- Jaké potřeby mají lidé bez domova a jak je naplňují?
- Naplňuje alespoň částečně daná organizace potřeby u lidí bez domova?

4.2 Výzkumný vzorek

Pro svůj výzkum jsem zvolila kvalitativní metody výzkumu. Jako první metodu jsem zvolila polostrukturované rozhovory a jako druhou metodu jsem zvolila zúčastněné pozorování. U polostrukturovaného rozhovoru jsem zvolila 5 respondentů, kteří navštěvují denní centrum Armády spásy. Všech pět respondentů je pánského pohlaví a jejich věk se pohybuje mezi 40 až 58 let. Na začátku samotného rozhovoru jsem všem respondentům poděkovala za jejich účast a všechny jsem upozornila na to, že bude zachována jejich anonymita. Dále jsem je seznámila s účelem daného rozhovoru a požádala o jejich souhlas nahrávat rozhovor na diktafon. Rozhovory s respondenty probíhaly v měsíci dubnu 2021, a to v prostředí denního centra Armády spásy. Všechny rozhovory byl prováděny po předchozí domluvě s respondenty. Všechny rozhovory probíhaly v délce 30–45 minut, a to především z důvodu délky výpovědi jednotlivých respondentů, z nichž někteří hovořili delší dobu a někteří dobu kratší.

Pro zúčastněné pozorování jsem využila práci na Denním centru Armády spásy, kde jsem po dobu pěti měsíců zapisovala předem připravené zajímavosti a události do terénního deníku. Mým předním zájmem při pozorování bylo především chování klientů a jejich způsob trávení celého dne na denním centru. Postupem času jsem začala sledovat

i jiné zajímavosti, jako je například možnosti využití hygieny, výskyt alkoholu na denním centru anebo také četnost klientů denního centra.

4.3 Výzkumná metoda

Existují dva základní, ale zároveň velice odlišné přístupy, které se dají využívat při výzkumu, a to kvantitativní a kvalitativní přístup. Každý z nich se zaměřuje na něco jiného a má své výhody a nevýhody. Kvantitativní přístup nejprve formuluje vztahy a pak je teprve prováděn sběr dat, ale u kvalitativního přístupu je to naopak. (Reichel 2009)

Pro praktickou část mé diplomové práce jsem si zvolila kvalitativní výzkum, do kterého patří pozorování, rozhovory a analýza dokumentů. Baum (2014) uvádí, že „Kvalitativní výzkumný přístup lze charakterizovat subjektivností a významem, které zkoumaným tématům dávají lidé žijící/pracující v určitém prostředí, z něhož zkoumaná témata vyvstávají.“ (Baum 2014, str. 23) Kvalitativní metody nám pomohou porozumět danému jevu, o jehož podstatě moc nevíme. Díky kvalitativním metodám můžeme získat spoustu nových informací a názorů na daný jev. (Strauss, Corbin 1999) Na začátku výzkumu tazatel vybírá téma a určí výzkumné otázky, které může během rozhovoru změnit. Tazatel vyhledává a analyzuje veškeré informace, které mohou přispět k osvětlení předem připravených výzkumných otázek. (Hendl 2016)

Já jsem si pro svůj výzkum zvolila polostrukturované rozhovory a zúčastněné pozorování. Důvodem zvolení kvalitativního výzkumu byla skutečnost, že výzkum byl prováděn s malou skupinou respondentů.

4.3.1 Polostrukturovaný rozhovor

Polostrukturovaný rozhovor je jednou z nejrozšířenějších metod rozhovorů. Tazatel si připravuje určité schéma, podle kterého následně postupuje během rozhovoru. Schéma tvoří soubor otázek, na které se tazatel postupně ptá, je možné zaměnit pořadí daných otázek, pokud je to potřeba. (Miovský 2006)

Jednou z výhod polostrukturovaného rozhovoru je, že má respondent dostatek prostoru pro vyjádření a formulaci odpovědi. Stejně tak i tazatel má veliký prostor na případné dotazování během rozhovoru, a především tím se liší polostrukturovaný rozhovor od strukturovaného. Polostrukturovaný rozhovor používáme tehdy, pokud máme

jasně definovaný problém, který chceme zkoumat. (Zandlová in Novotná, Špaček, Šťovíčková 2019)

Poté následuje transkripce dat neboli přepis materiálu pro jeho následnou analýzu. Transkripce dat se nejvíce používá při nahrávek rozhovoru. Existují dva typy transkripce, a to doslovné nebo komentované. Doslovný přepis je časově náročný, a to z toho důvodu, že se přepisuje vše doslova a zanechává se v původní podobě včetně přeráznutí a slangových výrazů. Komentovaný přepis kromě doslovného přepisování je navíc doplňován neverbálními znaky v průběhu rozhovoru. (Chrastina 2019)

Kódování je postup, kdy pojmenováváme vytvořené segmenty, které tvoříme na základě pročitání, zapisování, zobrazování a redukce. Jednotlivé segmenty neustále porovnáváme s těmi předchozími a na základě porovnávání volíme, jakým kódem je můžeme označit. Kódovat můžeme deduktivně a induktivně. Já jsem si pro svojí práci zvolila induktivní přístup, kde nejsou předem připravené kódy, ale kódujeme s ohledem na získaná data. (Heřmanský in Novotná, Špaček, Šťovíčková 2019)

4.3.2 Zúčastněné pozorování

Díky zúčastněnému pozorování můžeme popsat, co se všechno děje, kdo anebo co se zúčastňuje dění, které sledujeme, anebo také kde se věci dějí, jakým způsobem se objevují a proč. (Hendl 1999)

Každodenně všichni pozorujeme to, co se děje okolo nás, tuto skutečnost můžeme považovat za všímání si děje okolo nás. Pozorování jako výzkumná metoda se od všímání odlišuje čtyřmi základními body – systematičností, perspektivou, záměrem a záznamem. Při pozorování pozorujeme s určitým záměrem a cílem porozumět danému problému. Zúčastněné pozorování se provádí v rámci etnografického výzkumu, od ostatních forem pozorování se liší především tím, že se výzkumu aktivně účastníme. To znamená jít přímo do prostředí, které chceme pozorovat a pobývat v něm. Pozorování nám umožňuje porozumět jednání lidí, které sledujeme. Zúčastněné pozorování se skládá z účasti, pozorování a psaní. Záznam z účastněného pozorování je prováděn formou terénních poznámek, které spočívají na dění v terénu, a následného využití heslovitých poznámek,

kteřé si výzkumník zapisuje během pozorování. (Heřmanský in Novotná, Špaček, Šťovíčková 2019)

4.4 Analýza dat

4.4.1 Analýza polostrukturovaných rozhovorů

Po ukončených rozhovorech a doslovné transkripci dat jsem následně odpovědi všech respondentů kódovala a snažila se najít podobnosti a určité zajímavosti.

Na začátku každého rozhovoru jsem zjišťovala, jak daný respondent tráví svůj den, co dělá ráno, dopoledne, v poledne, odpoledne, večer a v noci. Díky odpovědím daných respondentů se mohu zaměřit na to, jak tráví svůj den, jaké mají potřeby a jak je případně naplňují.

Struktura dne

Díky odpovědím všech respondentů jsem se dozvěděla, jak tráví svůj den. Odpovědi mě velice překvapily, nečekala jsem, že se čtyři z pěti respondentů snaží využít aktivně svůj den a volný čas ať už pro své koníčky nebo pro nutné vyřizování, které je potřeba.

Jeden z klientů poukazuje na to, že není jedním z těch lidí, co by se dokázali nudit. Svůj čas tráví aktivně. Když nedochází na brigády, snaží se svůj den naplnit, a to například čtením knih, poslouháním rádia, procházením se po Praze a nejrůznějším vyřizováním. (Pan M) *„Ráno, jak je budíček, tak musím vstanout v 6 v pul 7, obleknout, opláchnout a vyjít ven. No a dám si tu kávu někdy tady nebo na tý lodi anebo když jsem byl na charitě na Pernerce. A vyrazím třeba, takže bud mam brigády, ze. A když ne, tak si dam tu kávu a jdu třeba si něco, co si potřebuju vyřídít náký ty věci ten den. Nebo obchodně, já jsem prostě, jak bych to tak řekl, že jsem takovej obchodník s knihama, já si občas nasbírám knihy, časopisy, když se mi naskytnou tak s nima občas obchoduju jak se říkám a takhle. Anebo si sháním něco, zjišťuu, chodim za kulturou, když mám peníze vydělané tak chodil jsem do muzea, do kina, do zoo i párkrát jsem byl tak na bazénu v Hloubětíně, protože tam chodim uklízet, tak to tam znám, jinak nevim kde je tady bazén v Praze. Takže takhle. I do parku v létě, když jsem třeba měl čas si sednout a přečíst si náký časopis nebo knihu anebo jen tak třeba poslouchat tranzistor rádio, a tak hudbu. Já nejsem člověk, kterej by se nudil,*

nic. Já mám životní krédo, jedno z mých hesel je: jen v nečinnosti je zoufalství. Slyšela jste to někdy? Rozumíte, jo? “

Další z respondentů se taktéž snaží aktivně naplnit svůj den. Snaží se zařizovat věci, které jsou potřeba, zjišťuje, kde a co jde na ulici sehnat, rád si popovídá s ostatními. Také popisuje, že záleží podle nálady, někdy vyřizuje celý den a někdy potřebuje odpočinek, a to také z důvodu těžkého zavazadla, které lidé bez domova nosí celý den u sebe. (Pan B) *„Ráno vstanu, dám kávu a snažím se co nejdřív vypadnout ven. Informace jsou nejdůležitější, to znamená, že zjišťuju, kde se co dá zařídit, kde se co dá najít, kde se co dá sehnat. Počínaje prací konče spacákem, tričkem, kapesníkem, rouškou, pivem. Řekli jsme si, že bez předsudků. Tak snažím se, aby alkoholu nebylo tolik, abych byl vpuštěn na polévku. Počkám na polévku, kterou dostávám většinou s úsměvem což je paráda. Občas nějaký ten vtípek což si většina z nás hodně cení. Po polévce se většinou snažím odejít na nějaký klidné místo, trošku odpočinout, neboť zavazadlo je taky docela těžký. Potom se snažím víceméně pěšky zařizovat všechno co je potřeba. To je například najít adresy agentur, nejsem pražskej, takže to dohledávám různě po mapách, vyptávám se lidí a snažím se to většinou absolvovat pěšky abych pak nedostával nějaký ty složenky, až se mi z toho podaří se nějak dostat, abych prostě zase nebyl samá exekuce, samej dluh. Tím víceméně naplním do čtyř do půl pátý veškerý čas. Samozřejmě po cestě potkávám spoustu známých, který jsou taky v týhlectý nouzový situaci. Takže proběhne i pár rozhovorů, výměna informací, kde se, co podává, jakým způsobem kde, co sehnat. Když to dovolí čas, tak se snažím třeba i pro známí sehnat od mediků na ulici nákej ten obvaz pro kamaráda nebo mastičku, když to jde. Samozřejmě ne vždycky se podaří až takhle významně naplnit celý den, někdy je to samozřejmě víc ten odpočinek, někdy víc to běhání. Samozřejmě záleží, co se děje. Ted'ka poslední dny se snažím vyřídit hlavně agendu na úřadu práce, sociální a zařídit si náky to místečko na azylu, jestli to pude. No a pak už večer záleží v napouštění na noclehárnu, buď to vyjde anebo to jistí spacák. “*

Další z aktivních respondentů poukazuje na to, že záleží na počasí a podle toho tráví svůj den. A to buď aktivně tak, že chodí do parku, kde si rád čte a luští křížovky, anebo pasivně, kdy z důvodu špatného počasí vasedává celý den na denním centru Armády spásy. (Pan D) *„Tak ráno jako každý člověk, že jo, vstanu, protože musím. Jinak to nejde. Udělám ranní hygienu, bez toho to prostě nejde. A vycházím z noclehárny ven, přímo*

cestou na armádu. Tady dáme snídani. No a teď přemýšlím, poslouchám ranní zprávy, přemýšlím o počasí. Přemýšlím nad tím, co s načatým dnem. To se všechno odvíjí od počasí, žejo. No tak když je hezky, tak park, kniha, křížovky, osmisměrky. Když je ošklivo, tak je celodenní pobyt na armádě, bohužel. Trpím, ale musím, protože do zimy nelezu. Je mi z toho kolikrát na nic. No a večer zase sedm hodin tramvaj, šup zase na lod.“

I předposlední respondent aktivně využívá svůj volný čas, a to především k hledání práce, aby se podle něj mohl vrátit zpátky do normálního života. (Pan K2) *Tak kromě toho, že vlastně využívám sociálních služeb a noclehu na noclehárně, tak ráno vstanu, hygiena, záchod, ranní kávička a vlastně chvilku posezení a pak shánění práce, takže takovej ten koloběh vracení se do normálního života, protože jsem o tu práci přišel, tak se snažím vrátit se zpátky do života.“* Při doplnění otázky, co Pan K2 dělá během hodiny pauzy, kdy je denní centrum Armády spásy zavřené, jsem se dozvěděla, že se snaží tu hodinu maximálně využít. (Pan K2) *„Nepostávám jako hromada lidí, který čekaj, aby se sem za každou cenu dostali. Já využívám vlastně tý možnosti, že ta hodina po obědě je daná. Já začínám vycházku a při té procházce můžu náhodně potkat člověka, kterej má náký místo a díky tomu se můžu opět začlenit zpátky do práce. Takže ten čas takhle využívám.“*

Pouze jeden z respondentů svůj čas nevyužívá nějakým aktivním způsobem. Občas se projde, dříve rád četl, dnes už jen tráví čas koukáním na televizi, což už ho také nebaví. (Pan K1) *„Tak momentálně, když jsem teď na ulici. No, chodím se procházet, ale spíš sám. Sem tam si sednu. Využívám jenom naše služby. Teda ještě jezdím na Hermés. Hodně jsem četl dřív kriminálky, a tak nebo historii, třeba válečný, žejo. Třeba, já nevím, abych nekecal, druhá světová. Na televizi koukám, ale většinou ani ne, protože to furt dávaj dokola, to radší koukám na vás na ženský. Tak vy jste mi sympatický.“*

Ve své práci jsem nevycházela z toho, jakým způsobem a proč skončili respondenti na ulici, nechtěla jsem škatulkovat, zda je to z důvodu práce, financí či nějaké závislosti. Ale zajímal je jeden společný bod, a to zda vyrůstali u své rodiny nebo v náhradní či ústavní péči. Překvapivě všech pět respondentů vyrůstalo u své rodiny, čehož jsem si během rozhovorů nebyla vědoma.

Vyrůstání ve své rodině a udržování kontaktu s rodinou

Během rozhovoru padla i otázka ohledně rodiny. Zajímala jsem se o to, zda respondenti vyrůstali u své rodiny a pokud ano, tak jestli jsou se svou rodinou v kontaktu. Podle odpovědí respondentů všichni vyrůstali u své rodiny, sice ne vždy v úplné rodině, ale jejich vlastní rodina to byla. (Pan K2) *„Vyrůstal jsem doma, mám dva bratry a jednu sestru.“* (Pan M) *„Ano, ano vyrůstal.“* (Pan D) *„No, vyrůstal jsem u své rodiny, ale v mých 8 letech se mí rodiče rozvedli, takže mě vychovávala matka. Takže v některých případech si připadám, že jsem jako ženská. Co se týká uklízení, vaření, protože to mě strašně baví.“* (Pan B) *„Vyrůstal jsem u své rodiny, přičemž otec vlastní, matka nevlastní. Vychovávala mě matka od mých nákyých šesti let. Mám nevlastního bratra, to je vlastně asi tak jedinej můj kontakt do rodiny.“*

Jeden z respondentů promluvil o tom, že se ho jeho vlastní matka vzdala. (Pan K1) *„No u táty a babičky, tu jsem měl jako mámu. Když já jsem se narodil, že jo, tak máma ta mě dala do kojeňáku, že jo. Takže mě nechtěla nakonec. No pak to šlo soudem, pak si mě vyzvedl táta na tom kojeňáku. Takže si měl vzal do vlastnictví, že jo“*

Čtyři z pěti respondentů udržují alespoň částečně nějaký kontakt s rodinou. (Pan B) *„Udržuji kontakt s bratrem. A elektronicky hodně zřídka s otcem. Messenger, facebook, jinak ne.“* (Pan K1) *„No jasně, teda v kontaktu nejsme, ale spíš se scházíme. Mám mladší ségru, s tou se vidám, ale málo. Mám ségru a ta má dvě holky malý, Natálku a Báru. No jsem strejda no.“* (Pan M) *„Poslední dva, tři roky miň ted'ka. Ale jednou dvakrát za rok tam jedu. Musím, protože rodiče jsou už starší, to víte, otec má už 80 a máti 78. Máti měla dvacet, když mě měla, proto jenom 20 rozdíl mezi náma. Takže tam občas jedu se podívat. Ale jsem s nima ve styku, není to tak, že bych byl úplně odepsaný, to ne. Ale prostě berou to tak, že si musím nějak poradit sám a nemůžu zas čekat, jako že mě budou sponzorovat. Ale jsem ve styku, jsem, nejsem odstříhnutý od rodiny.“* (Pan D) *„Jo, velice zřídka, protože já už mám akorát macechu. Jinak už vlastně s bráchou žádný kontakt neudržuju. Strejc ten mě tenkrát nasral, že jsem s ním vlastně veškerý kontakty zrušil. No, takže to je tak náck všechno. Takže jsem sám a mám klid. Akorát se ted' chystám do Děčína. Protože macecha, výborná ženská, hodně mi ze začátku pomohla, hlavně finančně.“*

Jeden z respondentů se svojí rodinou není v kontaktu, a to z důvodu dohadů ohledně peněz a majetku. (Pan K2) „*Už dlouho víc jak deset let ne. Po smrti rodičů vlastně vůbec. Jsme se přestali bavit se sourozencema vlastně už za života rodičů. No to já jsem dědil nákej majetek po tátovi, za nákej nemalej peníz no a ona stoprocentně máma přišla taky tenkrát k nákýmu majetku a zapřeli mi vlastně máminu smrt, jsem se to dozvěděl, je to rok a třičtvrtě.*“

Díky zjištění, jak tráví den lidé bez domova, můžeme analyzovat jejich potřeby a jejich následné naplňování či nenaplňování.

Potřeba jídla

Jednou z nejdůležitějších potřeb všech lidí je všeobecně známá potřeba jídla a tak je tomu i u lidí bez domova. Naplňování této potřeby věnují i několik hodin denně a je to pro ně společně se spaním primární náplň dne. Všichni respondenti dochází na jídlo do nejrůznějších organizací. Dva z respondentů upozornili na to, že nekradou ani nežebrají, a proto docházejí do organizacích, kde se mohou zdarma najíst. Vědí a znají, kdy a kam mají jít a kde a co v jaký den je k jídlu. (Pan B) „*Vzhledem k tomu, že nekradu ani nežebrám, tak se snažím chodit po organizacích, jako je Naděje, Armáda spásy, Food not bombs a podobně.*“

(Pan D) „*No tak nežebrám, nekradu. To neumím. Tak jídlo, tady občas teda. Už jsem tady dlouho nebyl. Já tady odsad' prostě v 11:45 odcházím, když není v půl dvanáctý polévka, tak prostě jdu na na jídlo na Hermes. Což je daleko lepší než tady ta polévka s těma dvouma plátkama chleba, což už mi leze krkem. No tak to jsi du radši pro nákej výběr z toho Hermesu. No a potom na Naději chodím. No a potom navštěvuji vegetariány pátek, sobota, neděle. No a v ten pátek na tom Holešovickým nádraží, to je jako bomba jo. Dovopravdy dobrý jídlo, horký, pečivo, sladký, ovoce, kafe, čaj. Já vždycky odtamtud ocházím, tak jim čtyřikrát děkuju. No a ve čtvrtek v půl druhý jsou vždycky Piráti na nádraží na hlaváku, tam to taky jako docela jde. Už se tam teda začíná sbíhat hodně lidí, tak už nad tím jako začínám pochybovat, jestli se toho budu zúčastňovat. Protože jako já, když vidím pohormady tolik fetek, tak je mi to tam dosti nepřijmený, to prostředí. No to je asi všechno, já toho moc nepotřebuju. Já jsem skromnej, šetřivej, jsem s tím takhle vychovanej už odmalinka.*“

Dva klienti poukázali na to, že sice docházejí na jídlo do nejrůznějších organizací, ale jsou také schopni si ho sami koupit za vlastní peníze. (Pan K2) „*Využívám možnosti denního centra, tak i těch ostatních charit, který jsou pojízdný. A taky vlastně využívám toho, že pobírám tu hmotnou nouzi, tak z toho si vlastně nakupuju sám jídlo.*“

(Pan M) „*Tak to je otázka. Většinou chodím tady že, využívám jídlo z těch sociálních služeb. Abych ušetřil. Já to řeknu tak, jak to je. Někdy jsem nestihl si koupit, takže si zajdu na tu teplou polévku, prostě si zajdu. No a párek v rohlíku nebo suchej rohlík, nebo housku se salámem, to ne. Prostě polévka je grunt. Ale když jsem si vydělal, kdykoliv, tak jsem chodil do těch jídelen. Příklad glóbus, tam jsem spokojený. Nebo kde jsou v těch nákupních střediscích ty jídelny. Preferuju české jídelny. Já jsem patriot jo, jsem antičínský a antikebabský. To klidně můžete napsat, za tím si budu stát až do smrti. Já jsem alergický na ty čínské restaurace. Já, když mám chuť, tak já si dám klidně, tak si dám čočku na husto klidně, naši to dělali s vajíčkem, protože naši vařili oba dva, takže já měl to štěstí v dětství.*“

Jeden z respondentů dochází na jídlo již pouze do Armády spásy z důvodu zvyku a také proto, že mu jinde nechutná. Ostatní respondenti využívají i jiné organizace. (Pan K1) „*Tedkon jim momentálně u vás. Na Naději už ne, protože tam maj chleba s chlebem jenom a na to už nejsem zvědavěj. Jezdil jsem na Okrouhlickou, že jo, na jídlo k jeptiškám. Tam už momentálně nejedim, protože jsem tady. Zase nebudu kecat, že jo, vždyť mě tady vidíte, že jsem tady furt. Tak nemá cenu, abych kecal, že jo.*“

Potřeba spánku

Potřeba spánku je pro lidi bez domova jedna z nejdůležitějších potřeb. Je pro ně důležité mít kde sklopit hlavu a v klidu přespát. Všech pět respondentů využívá k přenocování noclehárny, a to nejčastěji loď Hermés a poté noclehárnu Armády spásy. Jeden z respondentů spí primárně na noclehárně Armády spásy a má v řešení azylový dům. (Pan K2) „*Noclehárna zatím momentálně. S tím, že jsem si podal na azyl žádost a čekám.*“

Dva z pěti respondentů docházejí spát na loď Hermés, a to z důvodu, že nejsou spokojeni s ostatními klienty na noclehárně Armády spásy. (Pan D) „*Chodim na Hermés.*“

Protože si myslím, že je to tam je asi nejlepší. Tady když jsem tenkrát spal, když jsme měli tu karanténu, tak to ještě docela šlo, protože jsme byli vybraný kusy. No a teď, když sem choděj ty alkoholicí, fetáci, cikáni, nepřizpůsobivý, nevychovaný, tak to je prostě katastrofa. Já jsem tady jednu noc neprospal, ale probdil. Když jsme v tý kajutě na lodi, tak jsme čtyři kluci. Máme tam jednoho Bulhara, ten je normální, nademnou spí Polák, ten je taky normální, a vedle sebe mám Slováka, takže já jsem tam jedinej Čech. Jsou kluci jako docela v pohodě, čistotní. Akorát ten jeden Polák, tomu to chutná, teď ho vyhodili na tejden, protože už několikrát nadejchal“

(Pan K1) *„Na noclehárnu jezdím na Hermés.“* Při otázce, proč daný respondent nechce přespávat na noclehárně Armády spásy, jsem se od respondenta dozvěděla, že (Pan K1) *„No slyšel jsem, že se tady krade no. Nesnáším ty fetáky tady, vám to řeknu upřímně.“*

Pro dalšího z respondentů je důležité večerní napouštění na noclehárnu Armády spásy. V tomto případě respondent rád přespává na noclehárně Armády spásy, ale pokud na něj nezbyde místo, nemá problém s tím, aby ulehl venku ve spacáku. (Pan B) *„No a večer, večer spočívá v napouštění no. Jistě víte, jak to probíhá, více méně je to dost stresující. Pakliže se mi podaří dostat se na noclehárnu, tak se snažím víceméně pobavit okolí, povzbudit. Samozřejmě s tím přichází dobrá nálada. Ano, dostal jsem se dovnitř, takže přichází lepší nálada, rozjivenost, vtipkování a očekávání polévky a snad dobrý noci. Jelikož je nás na pokoji dvacet, tak to začíná tak, že starší usínají dřív, takže chrápání. Chlapi si sem tam prdnou a někdo si dlouho povídá. Pakliže se nedostane na noclehárnu, tak to končí spacákem na nejbližším náky utajeným místě, aby byla noc klidná.“*

Jeden z respondentů je nespokojen, že musí dojíždět na loď Hermés, a to z důvodu, že během rozhovoru měl zákaz na noclehárnu Armády spásy z důvodu vulgárního chování vůči zaměstnancům Armády spásy. Jinak byl s noclehárnou Armády spásy spokojen. (Pan M) *„Teď momentálně musím byt na té lodi Hermes.“*

Návštěva lékaře a potřeba zdraví

Potřeba zdraví je jednou z nejdůležitějších potřeb v lidském životě. Bohužel ne vždy tomu tak je u lidí bez domova, kteří často nedochází k lékaři a svoji zdravotní situaci vůbec neřeší. Dva z respondentů si již nejsou vědomi poslední návštěvy u lékaře.

(Pan K1) „Naposledy to už je hodně dávno. To už vám asi neřeknu.“ (Pan B) „U lékaře popravdě řečeno už si ani nepamatuju, kdy jsem byl. Mám pocit, že to bylo v roce 2009 na nějakou vstupní prohlídku. A pardon, ještě nedávno jsem byl na nějaký vstupný prohlídce, podotýkám, před dvěma lety jsem nastupoval. Jinak jsou to všechno jenom vstupný prohlídky, u lékaře jako takovýho jsem nebyl, bože to už je tak patnáct let.“

Jeden z respondentů si taktéž nevzpomíná na poslední návštěvu lékaře, ale využívá možnosti návštěvy zdravotních sester na denním centru Armády spásy a Naděje. (Pan M) „Jsem byl tak no, už jsem delší dobu nebyl. Využívám tady, jak jsou ty sestry nebo jdu občas na Naději, ale u svého doktora jsem už nebyl delší dobu.“

Jeden z respondentů občas ze zdravotních důvodů dochází na vyšetření do nemocnice. (Pan D) „Jinak v nemocnici jsem byl na Františku, je to asi měsíc. No mě vždycky akorát daj na CT, jestli nemám něco s palicí, EKG, krev. Zjistěj, že nikde nic. Akorát že nemůžu na nohy, že mě neunesou. To je asi jedinej největší problém, proč padám, že jo. U svýho doktora už si ani nepamatuju, kdy jsem byl.“

Poslední z respondentů sice nedochází k lékaři, ale chodí darovat plazmu, kde ho vždy zkontroluje doktorka. (Pan K2) „Jsem dárce plazmy, šup na sedmou ráno. Ted' mě to naposled překvapilo na plazmě, pani doktorka mě pochválila, že mám vynikající krev.“

Tři z respondentů také poukázali na svůj zdravotní stav. Jeden z respondentů dochází kvůli svému zdravotnímu stavu do nemocnice. (Pan D) „Zdravotní stav no, trpím na ty vertiga, což je pěkný svinstvo. To jako kdo prošel nákým zdravotním kurzem, tak moc dobře ví, co to je. To se vám začne motat hlava a padáte, já kolikrát jsem přišel s rozmláčenou držkou.“

Další se cítí být velmi zdrav i přes prodělání Covid-19. (Pan K2) „Zdravotní stav je vynikající i přes ten průběh toho kovidu, že jsem byl pozitivní. Potom jsem se nechal testovat hned na svoji vlastní iniciativu jsem se nechal testovat, dvakrát jsem byl negativní, což je paráda.“

A poslední z respondentů poukazuje na vrozenou vadu a neblahé účinky dlouhodobého užívání nelegálních látek, ale jinak se cítí zdravý. (Pan B) *„Moje zdraví, cítím se dost unavený, to je pravda, jsem silný kuřák, což se taky odráží. Moje dřívější závislost taky ponechala nějaký následky. Momentálně se cítím velmi dobře. Donedávna jsem pracoval v Datartu, kde jsem zvedal ledničky, pračky do výšky pomalu metr dvacet, takže necítím se být nák indisponovaný. Problémy se sluchem, to je vrozená vada.“*

Zdravotní pojištění

Vzhledem k tomu, že lidé bez domova mají často negativní přístup ke svému zdraví, zabývala jsem se otázkou zdravotního pojištění, kdy jsem čekala jiné výsledky, než které rozhovor přinesl. Čtyři z pěti respondentů odpověděli na otázku ohledně zdravotního pojištění kladně. (Pan K2) *„Zdravotní pojištění mám VZP. Od malička, od narození.“* (Pan K1) *„Pojištění mám. To jsem si udělal minule za dvě stovky, jak nabízeli pojišťováci.“* (Pan D) *„Zdravotní pojištění mám, VZP III.“* (Pan M) *„Zdravotní mám. Já mám bratrskou.“*

Pouze jeden z respondentů zdravotní pojištění nemá, a to z důvodu dluhu na zdravotním pojištěním, které mu narostlo, když byl mimo Českou republiku a neplatil ho. (Pan B) *„Zdravotní pojištění jsem neplatil vzhledem k svému pobytu v zahraničí šest let.“*

Otázka o potřebě vztahu

Zajímavým poznatek ve výzkumu byla potřeba vztahů u lidí bez domova. Z odpovědí respondentů můžeme registrovat, že všech pět respondentů již nějaký vztah mělo. Momentálně ani jeden z respondentů ve vztahu není. Z rozhovorů je zřejmé, že by i o nějaký vztah stáli, ale bohužel vzhledem k jejich životní situaci se jim to buď nedaří, nebo už se přestali snažit. (Pan D) *„A to bylo taky náhodnej takovej, jsme se s děvčetem seznámili v nemocnici v Brandýsi nad Labem. Tam jsem byl kvůli takovému doléčení kvůli bílým destičkám v krvi, se jim to furt nák nelíbilo. No a měl jsem ještě náký zranění, protože mi autobus cvaknul ruku ve dveřích. Takže jsem měl zlámaný žebra, frakturu lopatky, že jo, pohmožděný rameno, kotník. No mě táhnul asi třicet metrů, než zastavil. No a tam jsem se seznámil s děvčetem a zjistil jsem, že je o sedmnáct let mladší. A říkam si: „ty vole, nemáš pedofilní sklony, podívej se na to pořádně.“ No a holka hezká, na můj vkus až hubená, ale jako dobrý“* (Pan K2) *„Tak poslední můj vztah byl sedm let a už je to*

dlouho, to jsem ještě pracoval jako VIP řezač a knihař v tiskárně, jsem tam pracoval devět let. No to byl krásnej vztah, i když mileneckej, tak krásnej. No to už je čtyři roky.“

Dva z pěti respondentů naznačili, že udržují nějaký vztah, ale že jde o vztah především přátelského typu. (Pan K1) *„Vztah? No, měl jsem, to si pamatuju úplně přesně, to je tři roky. Ten vztah trval bez keců tři roky no. Ted'kon mám spíš jakoby kamarádky no.“* (Pan B) *„Se vztahy je to složitější, jelikož moje kdysi přítelkyně zhruba ve dvaceti letech začala s mým sousedem. Moje další přítelkyně vzhledem k okolnostem sousedka mi odešla s kolegou z práce. Takže již od pětadvaceti to byly většinou, jak se říká, románky. Můj poslední víceméně vážnější vztah se váže k zahraničí, zhruba čtyři roky zpátky jsem ho ukončil. Nyní to jsou všechno jenom přátelský vztahy nic jiného.“*

Jeden z respondentů začal popisovat svojí šťastně nešťastnou životní etapu, kde poukázal na to, že za jeho problémy v předchozím vztahu mohou primárně finance. (Pan M) *„Ted ne, ted ne. Tak tři roky přítelkyni, no trval několik let. Já vám řeknu jednu věc, já jsem měl přítelkyni dlouho, my jsme byli zasnoubení, začátkem devadesátých let. 8 let jsme spolu žili, všecko paráda. No a ona čekala dítě, bylas asi druhý třetí měsíc no a přišla o to. A já jsem přišel o práci a víte co, to si zapamatujte. To si zapamatujte, co vám řeknu. Láska je krásná věc, než dojde na peníze. Jestli začnete s přítelem nebo někým řešit peníze. My jsme začali řešit peníze a ještě se na nás podepsalo to, že jsme o to přišli, a já ještě nebyl takhle jo. A to jsem bydlel! Já jsem měl byt, já jsem dostal byt z města. Protože jsme chtěli společně to a potom jak říkám stala se ta věc, nebyl jsem v práci, všecko. Těch sedm roků krásnejch a pak ten osmej rok se to začlo všechno, no jak ten domeček z karet.“*

Potřeba financí

Otázka financí je u lidí bez domova velké téma, někteří docházejí na brigády, jiní pobírají hmotnou nouzi a jsou i tací, kteří k penězům přicházejí legálním způsobem. Dva z respondentů mají jako příjem hmotnou nouzi. (Pan D) *„Ted pobírám dávky, hmotnou nouzi nebo jak se tomu říká. Protože jsem usiloval o podporu v nezaměstnanosti, protože jsem zjistil, že je to začarovaný labyrint. A když už jsem tam potom nanosil všechny podklady ze čtyř agentur, u kterých jsem se teda vystřídal. A donesl jsem jim průměrný platy, platby sociálního platby zdravotního, ne za rok, ale za rok a půl. Oni chtěli za poslední rok a já to tam donesla za rok a půl. A oni, tady se vám nák kreyou datумы, tady*

to máte náky špatný, si tam budete muset dojít a nák to dát dohromady a tady to. Tak jsem si tady od sociální vzal papíry na tu hmotnou nouzi, vyplnil jsem to tam, hned jsem tam vlítnul. Bylo to hotový, za čtrnáct dní mi hned přišly peníze. No peníze, alespoň náká částka. Říkám, mě to stačí na ten měsíc žejo.“ (Pan K2) „Pobírám hmotnou nouzi, to je můj jedinej příjem.“

Další z respondentů má o hmotnou nouzi zažádáno. (Pan B) *„Až nyní jsem se přihlásil na úřad práce. Právě z toho důvodu, abych měl přístup k náký tý hmotný nouzi. Aby se mi vyskytla ta šance se ubytovat na azylovém domě. Což by znamenalo pro mě start, v zázemí. Řekněme zázemí a potom náká další činnost.“*

Dva z respondentů o hmotnou nouzi zažádáno nemají a ani nechtějí. Jeden má našetřené nějaké své peníze a ještě má příjem od svého otce. (Pan K1) *„No hmotnou nouzi nemám, jinej příjem, no od táty vždycky takhle. O hmotnou nouzi jsem si nežádal, co bych z toho měl, vždyť peníze mám, já nejsem z těch, co bych utrácel, jsem pracoval a šetřil. Ale zas nemám tolik, abych si koupil byt no.“* Druhý respondent hmotnou nouzi již pobíral, ale raději by si vydělával po brigádách. (Pan M) *„Nemůžu říct, že jako nechcu, ale já už jsem to bral, co jsem jako bez to, co jsem jako v sociální nejistotě. Tak jsem to už jako dvakrát bral, co jsem v tý sociální nejistotě. Já bych radši nějakou tu práci, nákou tu brigádu. Já si uvědomuji, že je to chyba no, zdravotní a sociální mi tam uchází. Mi to trápí.“*

Potřeba bydlení

Potřeba bydlení je pro lidi bez domova důležité téma, u čtyř z pěti klientů se našla zmínka o potřebě bydlení, která u dvou respondentů souvisí s potřebou práce. (Pan B) *„Chtěl bych si najít zázemí, pokud možno s prací. Lépe řečeno, zázemí proto, abych tu práci našel. Posléze zázemí, abych mohl tu práci vykonávat. Abych se vyvaroval stresu a vůbec všem životním potížím.“* (Pan K1) *„No abych se měl líp, než se mám teď třeba. Práci a bydlet ,že jo.“*

Další dva klienti mají již podanou žádost na azylový dům a rádi by do budoucna sehnali jiné bydlení. (Pan D) *„Jo, teď mám danou žádost na azyláku v Husický. Příští týden jedu na azylák na tu Skloněnou no a už jsem dostal žádost na bydlení, na byt, abych to vyplnil, že jo.“* (Pan K2) *„Teď jsem si podal na azyl žádost a čekám a pak snad normální bydlení no.“*

Otázka práce

Ne každý, kdo žije na ulici, má zájem o to se aktivně navrátit do společnosti a začít chodit znovu do práce. Jeden z respondentů dochází pravidelně na brigády. (Pan M) *„Bud' mam brigády, že. Tady odsád', nebo přes tu sociální rehabilitaci. Chodím uklízet na dvě farmy, ted' už teda mín, protože to bylo ted omezené. Anebo nějaké individuální brigády. Nebo nějaké takové obchodní věci. Takže když mam tu brigádu, tak jdu na tu brigádu.“*

Zbylí čtyři klienti se snaží najít si práci, ale jak aktivně, to mi není známo. (Pan B) *„No chtěl bych si najít práci, nejlépe s nějakým zázemím“* (Pan K2) *„Tak snažím se, když můžu, tak čas trávím tak, že scháním tu práci.“* (Pan K1) *„No hledám no, já jsem dělal, že jo, co mi tady našli. Takže tam byli takový neshody, že jsem říkal, že radši skončím. Tam si jako navzájem dali kafe, jo, cukr. No a já abych jakoovej to poslouchal jako potom. To není jako nic pro mě, abych poslouchal tyhle ty věci. No každej tam ze sebe dělal blbečka, ale já ne. No já to řeknu takhle otevřeně no.“* U posledního z respondentů to vypadá, že shání práci aktivně. (Pan D) *„Musím zas koupit náký zavazadlo, hlavně mobil. Ten potřebuju kvůli tomu shánění tý práce, protože mám pět agentur. Sociální mi zrovna dneska honila adresy a telefonní čísla. Ale některý už vim sídla, protože už jsem s nima byl v kontaktu, ale kvůli tomu kovidu jsme to tak nák přeložili. Takže doufám, že od toho května to bude už trošku znormalizovaný. Takže si říkám, že bych se měl začátkem toho května, až budu mít ten mobil, tak hned se připomenout.“*

Otázka budoucnosti

Během rozhovoru padla i řeč na téma budoucnosti. V nejrůznější literatuře se můžeme dočíst, že lidé bez domova nemají vidinu budoucnosti. Na základě toho mě níže popsané skutečnosti velmi překvapily. Čtyři z pět respondentů mluvili o tom, že se ve své budoucnosti chtějí mít lépe, což většinou souvisí s bydlením a prací. (Pan M) *„Ted'ka momentálně bych chtěl tu práci a ubytování a podnám a takhle. Takže to je moje priorita. Když to nevyšlo, tak letos snad jo, doufám. Já bych chtěl třeba jednou dožít, jako třeba, když už tak mluvím, já se ještě nechystám umřít.“* (Pan K2) *„Tak moje budoucnost by byla asi taková, co v nejkratší době se prostě odpíchnout. Těch 2018 co jsem tady byl, jsem tady byl strašně krátkou dobu a během tý krátký doby jsem tu byl tak tři nebo čtyři měsíce. Tak během tý doby já jsem získal trvalou práci a díky tý trvalý práci jsem vlastně získal byt. Takže já jsem se nastěhoval, získal jsem trvalý bydliště tady v Praze. Myslím si, že je to*

načase tohle to znovu dělat. Mít svoje soukromí, přijít domu, vyřešit problémy prostě náký, sprcha, jídlo. Potom třeba vypadnout za kulturou, pobavit se.“

Další z respondentů by chtěl do budoucna splatit své dluhy (Pan B) *„No, chci mít to zázemí. A chtěl bych do budoucna zaplatit veškerý dluhy, což se zase povedlo na zdravotním, který za tu dobu zase naskákaly. Je tam určitě něco od dopravního podniku, což mě úplně drásá nervy. To je jeden z těch důvodů, proč chodím pěšky.“*

Jiný by si zase přál žít normálním životem jako pracující člověk. (Pan D) *„Budoucnost řeším, už několikrát teda. Nerad plánuju. Vždycky už několikrát jsem plánoval věci prostě postupně, jak bych si to představoval, a vždycky se někde našly klacky pod nohama a byl jsem v prdeli. No a do budoucna bych si přál hlavně normálně žít spořádaným životem jako normální pracující člověk. Vyhejbat se všemu nedobru, co se týká lidí a všeho možného jako okolí, že jo. No a prostě to je teď moje krédo takový, moje přání.“*

Poslední respondent o své budoucnosti nemluvil nějakým závažným a kladným způsobem, spíš se zdálo, jako kdyby již ohledně otázky budoucnosti rezignoval. (Pan K1) *„Já? No nevím, to se asi nesplní. Uvidíme. Co bude, jak bude.“*

Návykové látky

Do denního režimu lidí bez domova patří i užívání návykových látek, a to např. alkoholu, cigaret, kávy či jiných.

Alkohol

Čtyři z pěti respondentů v rozhovorech uvedli, že si občas rádi dají něco dobrého k pití, a to především pivo. (Pan K1) *„Pak příležitostně pivo, nejradši Krušovice nebo Svijany.“* (Pan B) *„Občas si dám pivo pro zvednutí nálady, ale zase podotýkám tak, aby to nemělo vliv na to, jestli mě pustí na noclehárnu nebo na denní centrum. Samozřejmě ne vždycky se to úplně povede. Většinou se snažím, abych se dostal do toho limitu anebo abych vůbec nenadejchal. To znamená, snažím se spočítat, vim, že pivo vyjde asi na hodinu a půl.“* (Pan K2) *„A sem tam to pivečko jako každéj normální chlap no, asi tak.“* (Pan D) *„Což jako já taky kolikrát udělám nákou pitomost, že jsme si jako s kolegu dali pivo. No*

ale když jsme šli na ten parník, tak mě jako žralo svědomí, že jsem jako udělal něco, co jsem neměl. No a vlastně jako když chodím tady na ty zařízení, tak je to taková vodvykačka, to bych si to pivo nedal nikdy.“

Poslední z respondentů uvádí, že sice není abstinents, ale že žádný alkohol již nějakou dobu nepije. (Pan M) *„Ale já nejsem abstinents do morku kostí, občas jsem si v létě dal pivo, když jsem byl na ubytovně. Jedno nebo dvě, víc ne. Protože jak jsem byl mladý kluk, tak jsme šli s holkama nebo s klukama, tak se mi stalo párkrát, že jsem to přehnal. No a mě bylo tak špatně, když jsem to přehnal.“*

Cigarety

Stejně jako u alkoholu jsem se dozvěděla, že čtyři z pěti klientů jsou kuřáci. Jeden z klientů je nekuřák a je za to rád, ostatní respondents jsou kuřáci. (Pan M) *„Takhle, já nekouřím. To jste si asi všimla. Mě jste nikdy neviděla a ani nevidíte.“*

Jeden z respondentů poukazuje na to, že sice je aktivním kuřákem, ale musel vzhledem k jeho finančním okolnostem kouření omezit. (Pan K1) *„No já moc nekouřím, občas jen tu elektronku. Jsem se naučil kouřit míň, kvůli finančním problémům.“*

Jeden z respondentů se přiznal, že si čas od času příležitostně zakouří marihuanu a zároveň naznačil, že již má za sebou dobu, kdy užíval nelegální návykové látky. (Pan B) *„Momentálně je hodně zřídka možnost si zakouřit marihuanu. Najdu nedopalky vod marihuany dokouřím, případně mě někdo pozve na jointa, jak se říká. S tvrdou drogou jsem víceméně skoncoval, nemám zájem se k tomu vracet.“*

Další respondent je aktivním kuřákem více jak dvacet let, ale sám ví, že to není nic dobrého. (Pan K2) *„No a co se týká návykových látek, tak od dvacetipěti let cigaretka, což není tak dlouho, ale je to strašná věc“*

Poslední z respondentů poukázal na to, že kouření je pro člověka na ulici drahý koníček, a tak si čas od času sesbírá nedopalky. Upozorňuje na to, že nikdy ne ze země, ale pouze z popelníků, ze kterých následně ubalí cigaretu. (Pan D) *„Cigarety jo, to je zajímavý. Naučili mě to šmejdi na střední, takže se dá říct, že už kouřím čtyřicet let,*

kouřím, ale já nevím, co je to zakašlat. Ale tak já kouřím tak pět denně, víc ne. Mě to úplně stačí, protože si říkám, to je strašně drahej koníček. Jo, a když náhodou si koupím nákou tu krabku, tak jí mám vždycky alespoň na tři dny. Ted' momentálně nekouřím skoro nic, protože no občas když najdu nákýho pěknýho tygra, tak nepohrdnu. Né na zemi, musí bejt na popelníku.“

Káva

Potřeba kávy se vyskytuje u všech pěti respondentů, někteří to mají už jako stereotyp a někteří jako denní závislost (Pan K1) *„Kafe hodně, ale ne zas tak hodně.“* (Pan B) *„Ráno se samozřejmě snažím za sebou uklidit noclehárnu, vypít kávu a pokud možno co nejrychleje vypadnout ven.“* (Pan D) *„Můžu si tady u vás udělat kafe, můžu se tady nasnídat.“*

Dva z pěti respondentů berou kávu jako svoji závislost nebo drogu a poukazují na to, že jim pití kávy doporučil lékař. (Pan K2) *„Tak kávičku ano samozřejmě. To je moje droga asi už od třinácti let. Takže tam zase díky doktorovi, viděl na mě, že jsem hodně bledej, šup kávu.“* (Pan M) *„No a jelikož potřebuju tu kávu, to je taková moje jediná závislost, že prostě musím mít tu kávu na rozhýbání anebo když mám nízký tlak. Taková odbočka, mě i pan doktor můj vlastní, mi řekl, že mám často nízký tlak, tak si dejte jednu dvě kávy, nebo jednu silnou.“*

Naplňování potřeb organizací

Po zjišťování, jak tráví čas lidé bez domova, jaké jsou jejich potřeby a jestli je naplňují, mě také zajímalo, jestli organizace – Armáda spásy, ve které jsem výzkum prováděla, naplňuje některé jejich potřeby. Odpovědi přinesly zajímavé poznatky a otázky, které by mohly být využity v budoucnosti ohledně témat lidí bez domova a denních center. Dva respondenti z pěti poukazují na to, že základní potřeby jsou v organizaci nějakým způsobem naplněny. (Pan K1) *„Já myslím, že jo. Jídlo, sprcha. Neříkám, že je to všechno, že jo, ale zase říkám, že pro nás děláte dost. Když pak třeba poslouchám, jak ty lidi nadávaj, že sociální tohle a támhle to. Já jsem totiž na vaší straně, že jo. Jsem to dělal taky, sice v nemocnici, ale vim zas, co to je. Takže to cítění mám taky jako vy“* (Pan M) *„Částečně ano. Ty základní jo. Jídlo tu mám, střechu, náká zábava tu je. Ta televize, mě by to nebavilo. Tam se totiž nedá číst v klidu jo. Proto já někdy poprosim o tu televizi, mám rád různé filmy.“*

Další dva respondenti jsou s naplňováním potřeb v organizaci spokojeni, ale poukazují na to, že je to kolikrát až moc a že si již někteří klienti na služby zvykli tak moc, že jim to k životu bohatě stačí a že vlastně nemají důvod začít se svým životem něco dělat. Organizace jim totiž poskytují vše, co jim k životu stačí, a klienti se v organizaci cítí jako doma. (Pan B) *„Organizace dělaj i podle mě více, než je potřeba. Organizace poskytují některým lidem více zázemí, než by potřebovali. Chcete-li přirovnání, zrovna zde mají lidé takové šance, že vlastně stačí během poledne vyjít na hodinu ven, počkat si až se znovu otevrou dveře a jsou zpátky, jak já říkám doma. Pak se dostanou zase na hodinu ven, aby počkali na noclehárnu, a jsou zase doma. Ty lidi nic nepotřebujou, dostanou jídlo, dostanou ošacení, dostanou roušku, cukr, kávu všechno. A řeknu to úplně hovorově, ty lidi nejsou ani schopný si dojít posbírat vajgla, aby si mohli zakouřit, a pak to žádaj od nás, který běháme. Tady už nejde o to, že se smířili, ale jim to vyhovuje. Zním tady i dost lidí, který pobíraj hmotnou nouzi a zároveň využívaj noclehárnu a denní centrum. Takže oni vlastně maj tu možnost přes den tady být a večer si zaplatit těch třicet korun, aby šli na tu noclehárnu. Protože pobíraj tu hmotnou nouzi a oni vlastně ani nepotřebujou na azyl. Proč taky, jim se hoděj ty peníze zase do kapsy, a je to.“* (Pan D) *„Ale jo. No ostatní navíc nemaj. Já říkám tady jít na denní centrum, tady se vyspat, tady dostat tu polívku, tak to je jako jejich vrchol, oni už neviděj vejš nebo dál. Tohle je prostě jejich největší úspěch, prostě tady žijou a snad tady i umřou a jim to stačí. To já mám teda větší plány do budoucna, i když nevim, jak dlouho tady na tom světě budu, tak abych si to ještě užil trošku tady, i když některý části těla mi postupně odumírají.“*

Poslední z respondentů poukazuje na to, že organizace není schopná se postarat o lidi určitého věku. (Pan K2) *„Tahle ta organizace nedokáže mít prostě prostor a možnosti, aby se postarali o lidi, kterejm je prostě přes šedesát let.“*

4.4.2 Analýza zúčastněného pozorování

Pro zúčastněné pozorování jsem využila práci na Denním centru Armády spásy, kde jsem po dobu pěti měsíců zapisovala předem připravené zajímavosti a události do terénního deníku. Mým předním zájmem při pozorování bylo především chování klientů a jejich způsob trávení celého dne na denním centru. Postupem času jsem začala sledovat i

jiné zajímavosti, jako je například možnosti využití hygieny, výskyt alkoholu na denním centru anebo také četnost klientů denního centra.

Během posledních pěti měsíců, tedy prosinec 2020 až duben 2021, jsem pracovala na denním centru Armády spásy, kde jsem také realizovala můj výzkum pro mou diplomovou práci. Během své práce jsem využila možnosti a postupně jsem si zapisovala terénní deník, kde jsem popisovala určité skutečnosti, které se na denním centru odehrávaly. Zaměřovala jsem se především na chování lidí na denním centru a na jejich náplň dne. Poté jsem si také začala všimnout počtu využití možnosti osobní hygieny či výskytu alkoholu na denním centru. V poslední řadě mě také fascinoval počet lidí navštěvující denní centrum Armády spásy.

Prosinec

Prosinec byl jeden z nejnáročnějších měsíců na Armádě spásy. Zřejmě to bylo kombinací předvánočního času a také mého prvního měsíce práce na denním centru. Prvních pár dní jsem se neustále divila nejrůznějším skutečnostem, jako byl například počet klientů navštěvující denní centrum. V průměru to bylo v prosinci okolo 120 až 130 klientů, což bylo ze začátku velice udivující, jelikož kapacita denního centra čítá 80 klientů najednou. I když v jedné době se číslo snížilo na 90. Bylo to dané předvánoční dobou, kdy spousta klientů jela na svátky ke své rodině. Další faktem, nad kterým jsem se pozastavovala celých pět měsíců, bylo využití možnosti osobní hygieny. Tuto možnost využívalo v prosinci průměrně okolo třiceti lidí denně. Což mě osobně přišlo naprosto neadekvátní k velkému množství klientů na denním centru.

Během svého prvního měsíce jsem si začala klást otázku: „Co ti lidé tady vlastně dělají?“. Nezajímalo mě, jakým způsobem se na denní centrum Armády spásy dostali, ale jak tu tráví čas. Během mého pozorování jsem si všimla, jak se polovina klientů snaží v poklidu spát s hlavou na stole nebo také často i na zemi. Další část jen koukala nevědomky před sebe, někteří se bavili mezi sebou a ostatní, kteří měli tu možnost, koukali na svém telefonu na nějaké zajímavosti. Polovina z nich chodila neustále kouřit. Všimla jsem si toho, že zvednutí se na cigaretu, toaletu či jídlo je jejich jediný pohyb během celého dne. Dost často mi přišlo, že podávání polévky je jejich nejlepší část dne.

Zhruba tak v polovině prosince na denní centrum nainstalovali televizi, což bylo naprosto perfektní vzhledem k tomu, že se blížil vánoční čas a v televizi běželo spousta českých klasik a pohádek. Bylo milé pozorovat, že klienti sami od sebe přicházeli s žádostmi, jestli bychom mohli zapnout televizi, že dnes dávají tuhle a tuhle pohádku a že nechtějí zas celý den jen sedět a koukat z okna. A tak se polovina prosince vlekla krásnou předvánoční atmosférou.

Na jednu stranu většina sledovala pohádky a dopřávali si cukroví, které donášeli různí dárci, a na druhou stranu byl v prosinci na denním centru velký výskyt lidí pod vlivem alkoholu. Bylo vidět, že jsou pro mnohé vánoční svátky psychicky náročné, a tak si to vynahrazovali alkoholem. Jeden den nenadýchal nikdo, další den nadýchalo pět, osm nebo také deset lidí. Jeden den, a to bylo nejvíc za celou dobu mé práce, to bylo třináct lidí, a to 22. prosince tedy dva dny před Vánoce.

Pro klienty denního centra byl prosinec náročný měsíc. Nejenom, že se jim všude připomínalo, že jsou vánoční svátky, ale také se primárně debatovalo o tom, že jsou to svátky, během kterých máme být doma s rodinou. Což u lidí bez domova není zrovna oblíbené téma. Během prosince byla vidět jakákoliv změna chování či denní aktivity. Stačilo pustit televizi, rozdat cukroví nebo také stačilo, když začal za okny padat sníh, a náhle byla polovina klientů jako v jiném světě.

Leden

Během ledna jsem stále přemýšlela a zkoumala, co vlastně lidé na denním centru celý den dělají. Začala jsem si více všimnout toho, že záleží na tom, jaké je venku počasí anebo také jak se přes noc vyspí a podle toho následně vypadal den na denním centru. Bylo vidět, že jakákoliv změna počasí je špatně. Když začalo mrznout a sněžit, tak již deset minut po otevření denního centra byla naplněná kapacita a my jsme již nikoho jiného nemohli přijmout. A tak jsme se často v práci museli vyrovnávat s nepříjemnými a vulgárními pokřiky.

Všimla jsem si, že jakmile lidé bez domova přijdou na denní centrum, zalijí si kávu, dají cigaretu a zbytek dne koukají, kde se co děje. Více jsem začala pozorovat

a všimát si toho, že třetina lidí na denním centru si celkem často a ráda čte. Ať už to byly časopisy nebo knihy. Někteří tuto potřebu vzdávali předem, protože číst si mezi 80 lidmi v jedné místnosti je náročné, natož v takové kapacitě spát.

Během ledna byla průměrná četnost návštěvníků denního centra stejná jako v prosinci, což bylo okolo 120-130 lidí za den. Naopak potřeba osobní hygieny klesla, v průměru to bylo okolo 20 až 25 lidí za den. Nejsem si jistá, čím to mohlo být, možná tím, že v lednu přece jenom více mrzlo. Během ledna se často vyskytovali klienti, kteří přicházeli pod vlivem alkoholu. Bylo to celkem časté, prakticky obden. Jeden den to byli dva klienti, pak jeden, pak nikdo a pak např. pět klientů.

Zajímavým faktem bylo také to, že si klienti denního centra přes svátky zvykli na pouštění televize, a tím pádem to po nás vyžadovali i další měsíce. Denně chodil jeden klient s připraveným programem, co ten den dávají a jestli bychom byli tak hodní a pustili jim to. Někteří chodili s prosbou o zprávy anebo o nějaký sport.

Únor

Únor byl velmi poklidný měsíc. Možná je to i tím, že je to náš nejkratší měsíc. Velkou změnou na denním centru bylo testování na Covid-19, a tím pádem také snížení denní kapacity centra na 60 lidí. Začalo to všechno asi v polovině února, kdy se objevil výskyt tohoto viru na denním centru. V první polovině února byla četnost lidí na denním centru okolo 120 lidí denně. V druhé polovině února klesla četnost lidí na denním centru v průměru na 70 lidí denně, což byla skoro polovina toho, co předtím. Tento pokles klientů začal v důsledku testování na Covid-19. Když se oznámilo, že bude pravidelné testování a bude nutný negativní test na vstup denního centra, tak další den už polovina klientů nepřišla. Velká spousta z nich se bála průběhu testování tedy zavedení tyčinky do nosní dutiny.

Následující zbytek měsíce byl naprosto klidný. Kapacita klesla na polovinu a bylo to znát. Na denním centru posedávalo vždy okolo 30 lidí, sledovali televizi, koukali z okna, četli si noviny nebo si povídali mezi sebou. Potřeba osobní hygieny zůstala paradoxně stejná, i když docházela pouze polovina klientů. V únoru se potřeba hygieny pohybovala v průměru okolo 20 lidí za den. Potřeba alkoholu u klientů se také výrazně snížila.

Březen

Četnost klientů na denním centru se během března pohybovala okolo 80 až 90 klientů. Potřeba hygieny se projevovala v průměru 20 lidí za den. Což bylo stejně jako předchozí měsíc, ale zase na denní centrum docházelo více klientů. Pomalu se začali vracet někteří jedinci, protože jim došlo, že to bohužel jinak než bez testu na Covid-19 v nejbližší době nepůjde. Na denním centru probíhalo pravidelné testování klientů a pravidelná kontrola negativních testů. Někteří si na to již zvykli, ale stále tu byli tací, kteří si nedokázali odpustit negativní či vulgární komentář.

Během března bylo možné pozorovat, že se díky sníženému počtu lidí na denním centru i něco děje. Více lidí četlo knihy či různé časopisy, někteří se více aktivně zapojovali do debat mezi sebou. V březnu už byla na denním pořádku prosba o puštění televize. Potřeba alkoholu u lidí bez domova se na denním centru vyskytovala čím dál tím méně.

Na konci března se již postupně zlepšovalo počasí v ranních hodinách a bylo vidět, že jenom taková maličkost dokáže lidem na denním centru zvednout náladu. Sem tam přišly nějaké dary od anonymních dárců, ale ne tak jako v prosinci. Tento fakt mi často připadal velice smutný, protože si ostatní na lidi bez domova vzpomněli jen v období Vánoc. Samozřejmě jsou to jedny z nejdůležitějších svátků, ale i tak by se na lidi bez domova mělo myslet celý rok.

Duben

Duben byl prozatím mým posledním měsícem v Armádě spásy. Celý měsíc panovala skvělá atmosféra, a to především z důvodu lepšího počasí. Bylo již vidět prakticky celý den a nemrzlo jako předtím. I na klientech denního centra bylo vidět, že si ten měsíc užívají. Na denním centru se nám objevily šachy a hra Člověče nezlob se. Každý den chodil jeden pán a půjčoval si šachy a hrával s ostatními klienty. Někteří si čas od času přišli půjčit „Člověče nezlob“ se a vydrželi u toho sedět celý den.

Kapacita denního centra byla i v dubnu stále na 60 klientech. Během dne se v průměru protočilo okolo 100 klientů, což bylo takovým průměrem během posledních měsíců na denním centru. Potřeba hygieny vzrostla na 20-30 klientů denně. Výskyt

alkoholu se značně snížil. Mohlo za to především pěkné počasí, které klienty lákalo k požívání alkoholu, přičemž si ale uvědomovali, že je tam za takových podmínek nepustíme. Také díky tomu, že se oteplilo, přestali docházet někteří jedinci, kteří se již díky teplému počasí začali pomalu vracet do svých přístřešků.

Pozorovala jsem stále větší zájem o čtení či sledování televize ze stran klientů. Bylo vidět, že jim chybí potřeba něco dělat. Spousta klientů, častěji ti mladší, se během pěkného počasí chodila procházet ven po městě, a to především okolo řeky. Ti starší by se kolikrát také chtěli procházet při pěkném počasí po městě, ale často si stěžovali, že nejsou schopni unést své věci a že je to pro ně problém vzhledem k tomu, že si je nemůžou jen tak někam odložit.

4.5 Závěr výzkumného šetření

Cílem mé diplomové práce bylo popsat strukturu dne u lidí bez domova a zjistit tak jejich potřeby a jejich následné naplňování. Kombinací polostrukturovaných rozhovorů a pozorování jsem hledala odpovědi na výzkumné otázky, které navazují na můj výzkumný cíl mé práce:

- Jak lidé bez domova tráví svůj den?
- Jaké potřeby mají lidé bez domova a jak je naplňují?
- Naplňuje alespoň částečně daná organizace potřeby u lidí bez domova?

4.5.1 Závěr polostrukturovaných rozhovorů

Na mnou výzkumnou otázku **“Jak lidé bez domova tráví svůj den?”** jsem se během rozhovoru, který se zaměřoval **na strukturu dne** u lidí bez domova, dozvěděla zajímavé poznatky, které mě velice překvapily. Z výzkumu vyplývá, že čtyři z pěti respondentů aktivně využívají svůj den. Svůj volný čas rádi tráví procházením po městě, vysedáváním v parku, čtením knih, posloucháním rádia, povídáním si s přáteli, získáváním informací, hledáním nebo docházením do práce nebo vyřizováním si nejrůznějších potřebností. Tato skutečnost mě velmi zaskočila, očekávala jsem alespoň u poloviny respondentů pasivní přístup ke svému dennímu režimu, jak je uváděno v literatuře.

Další mou výzkumnou otázkou bylo **“Jaké potřeby mají lidé bez domova a jak je naplňují?”** V této části výzkumu jsem se dozvěděla mnoho informací, které jsou rozebrány v následujících odstavcích.

Jednou z věcí, o které jsem se během rozhovoru zajímala, bylo **vyrůstání ve své rodině a následný kontakt s rodinou**. Všech pět respondentů vyrůstalo ve své rodině, sice ne vždy v úplné, ale i tak ve své. Čtyři z pěti respondentů jsou stále v kontaktu se svou rodinou, jeden již bohužel není. V tomto případě můžeme říct, že se tato potřeba u lidí bez domova vyskytuje a je určitým způsobem saturována.

Dále jsem se díky informacím, jak tráví lidé bez domova svůj den, mohla věnovat jejich potřebám a případnému naplňování.

Jednou z nejdůležitějších potřeb je **potřeba jídla** a u lidí bez domova existuje několik možných variant, jak si ji zajistit. Všichni z respondentů docházejí do nejrůznějších organizací na jídlo. Dva z pěti respondentů poukázali na to, že nežebrají ani nekradou, což je u lidí bez domova časté. Dva respondenti odpověděli, že sice docházejí do organizací na jídlo, ale když mohou, tak si ho kupují sami za své peníze. Poslední z respondentů dochází již pouze do Armády spásy, a to z důvodu, že mu již nikde jinde nechutná. V tomto případě lze jasně určit, že je u všech respondentů potřeba jídla dostatečně naplňována.

Potřeba spánku je stejně tak jako potřeba jídla velmi důležitá. Všech pět respondentů přespává v noclehárnách. Jeden z respondentů již má požádáno o azylový dům, další dva docházejí na loď Hermés z důvodu, že jim nevyhovují ostatní klienti na Armádě spásy. Další z respondentů přespává na Armádě spásy, ale když se na něj nedostane řada, vezme svůj spacák a ustele si někde venku, a poslední z respondentů v době rozhovoru měl zákaz na noclehárnu Armády spásy, a proto musel nedobrovolně dojíždět na loď Hermés. Potřeba spánku je v tomto případě primárně uspokojena spaním na noclehárnách.

U **návštěvy lékaře a potřeby zdraví** jsem se dozvěděla, že dva respondenti si již nevzpomínají, kdy naposled byli u lékaře, jeden z respondentů k lékaři sice nechodí, ale

využívá možnosti návštěvy zdravotních sester na denním centru Armády spásy a Naděje. Další z respondentů dochází často na vyšetření do nemocnice kvůli svému zdravotní stavu a poslední z respondentů chodí darovat plazmu, kde je vždy ze zdravotního hlediska zkontrolován doktorkou. Tři z pěti klientů dále poukázali na svůj zdravotní stav, kdy jeden z respondentů vysvětluje svůj zdravotní stav, na základě něhož chodí do nemocnice, druhý je se svým zdravotním stavem velmi spokojen a zmiňuje již prodělaný Covid- 19 a poslední z respondentů poukazuje na neblahé účinky dlouhodobého užívání nelegálních návykových látek a na vrozenou vadu, ale jinak se cítí být v pořádku. Zajímavým zjištěním bylo nedostatek saturace u potřeby návštěvy lékaře, je zde jasná ukázka toho, že pokud respondenti vyloženě k doktorovi nemusí, tak tam nechodí.

U otázky **zdravotního pojištění** u lidí bez domova jsem byla velmi mile překvapena. Výsledky z rozhovorů poukázaly na to, že čtyři z pěti respondentů mají zdravotní pojištění a pouze jeden ho nemá. A to z důvodu dluhu na zdravotním pojištění, které vzniklo kvůli pobytu na jiném území, než je Česká republika. Překvapila mě četnost zdravotního pojištění u lidí bez domova, z důvodu nedostatečné zdravotní péče z jejich strany. V tomto případě bylo velice milé zjištění toho, že potřeba zdravotního pojištění je u lidí bez domova naplňována.

Potřeba vztahu nám ukázala, že všech pět respondentů si kdysi v minulosti prošlo nějakým vážnějším vztahem. Dva z respondentů udržují v této době pouze přátelský či kamarádský vztah. Z rozhovorů je patrné, že by respondenti rádi udržovali nějaký vztahu, ale bohužel jim to jejich momentální situace neumožňuje. Zde je vidět, že potřeba vztahu není u respondentů dostatečně naplňována. U potřeby vztahu můžeme vidět, že každý z respondentů má potřebu mít nějaký vztah, bohužel v tomto případě jejich potřeba není dostatečně naplňována.

Potřeba financí je dalším tématem, které proběhlo během rozhovorů s respondenty. Dva z pěti respondentů pobírají hmotnou nouzi. Další respondent má o hmotnou nouzi zažádáno a poslední dva mají vlastní příjmy. Zajímavým poznatek je u lidí bez domova potřeba financí, kde můžeme říct, že je alespoň z poloviny naplňována.

Potřeba bydlení je u lidí bez domova velkým tématem, někteří tuto potřebu mají a někteří již rezignovali. U čtyř z pěti respondentů se vyskytla potřeba bydlení. Dva již mají podanou žádost na azylový dům a dva by rádi bydlení, aby mohli pracovat. Potřeba bydlení je jedna ze základních potřeb u všech lidí, v tomto případě můžeme pozorovat, že potřeba bydlení není u lidí bez domova dostatečně naplňována.

U **otázky práce** jsem se z rozhovorů dozvěděla, že jeden z respondentů již aktivně dochází na brigády a zbylí čtyři respondenti se snaží nějakou práci najít. U potřeby práce můžeme poukázat na to, že i když tuto potřebu lidé bez domova mají, tak jí dostatečně nenaplňují.

Otázka budoucnosti je u lidí bez domova velké téma, literatura poukazuje na to, že lidé bez domova nemají potřebu budoucnosti. Výsledky rozhovorů mě velice překvapily, a to díky tomu, že čtyři z pěti respondentů aktivně smýšlí o své budoucnosti a pouze jeden ohledně budoucnosti již rezignoval. Potřeba budoucnosti u lidí bez domova je jedna z velkých otázek, co se potřeb týče. Velmi pozitivním poznatkem tedy je, že se u lidí bez domova potřeba budoucnosti vyskytuje i když ji momentálně nejsou schopni naplňovat na takové úrovni, na které by si přáli.

Další zajímavou skupinou potřeb byla potřeba návykových látek, kde jsme se dostali na potřebu alkoholu, cigaret a kávy. U **potřeby alkoholu** si čtyři z pěti respondentů rádi dají občas nějaké pivo, jinak tvrdý alkohol ne. Jeden z respondentů nepije vůbec, není to tím, že by byl abstinent, ale alkohol mu nedělá dobře. U **potřeby cigaret** jsou shodné odpovědi jako u potřeby alkoholu, kdy čtyři z pěti respondentů jsou aktivní kuřáci. Pasivním kuřákem je stejný respondent, který nepije alkohol. Jeden z respondentů přiznává, že si i občas zakouří marihuanu. **Potřeba kávy** se vyskytuje u všech pěti respondentů, kdy dva o ní mluví jako o své závislosti či droze. Potřeba návykových látek se vyskytuje u všech lidí, a to bez ohledu na jejich životní situaci. Můžeme zde vidět, že u lidí bez domova se vyskytuje potřeba alkoholu, cigaret a kávy a určitým způsobem je tato potřeba naplňována.

Závěrečnou debatou o struktuře dne a potřebách u lidí bez domova bylo téma **naplňování potřeb organizací**. Hledala jsem zde odpověď na jednu z mých výzkumných

otázek, a to **“Naplňuje alespoň částečně daná organizace potřeby u lidí bez domova?”** Z důvodu toho, že jsem výzkum prováděla na denním centru Armády spásy, mě zajímalo, jestli si respondenti myslí, že jejich potřeby jsou alespoň částečně naplňovány organizací. Výsledky byly opět překvapivé. Dva z respondentů si myslí, že organizace naplňuje primární potřeby. Další dva respondenti jsou toho názoru, že organizace dělá pro ostatní klienty denního centra až moc. Prý si již zvykli na to, že mají na denním centru vše, tak proč by měli něco měnit a dělat se svým životem, když mají vše základní k životu na denním centru. Poslední z respondentů poukazuje na to, že organizace nemá možnosti, proto aby se postarala o starší klienty.

4.5.2 Závěr zúčastněného pozorování

Během pětíměsíčního pozorování na denním centru Armády spásy jsem si všimla několika poznatků a dozvěděla se spoustu nových informací. Na základě těchto informací jsem nyní schopna odpovědět na otázky mého výzkumu diplomové práce.

Jak lidé bez domova tráví svůj den?

Základním bodem mého výzkumu bylo trávení volného času u lidí bez domova. Během výzkumu jsem se snažila pozorovat a také hlavně v prvních měsících pochopit, co lidé bez domova celý den na denním centru dělají. Někteří klienti si velmi často četli noviny nebo knížky. Někteří zas neustále chtěli pouštět televizi a koukat na nějaký film, či zajímavý dokument anebo také často chtěli slyšet zprávy ze světa. Objevovali se i tací, kteří si přišli na denní centrum pouze odpočinout. Uvařili si kávu, došli si na cigaretu, nejedli se a pak spali. Zpočátku jsem nechápala, že někteří pouze sedí a koukají z okna, jaké je venku zrovna počasí. Ale postupem času jsem to začala chápat.

Začala jsem si všímat, že čím dál tím více lidí má zájem o nějakou aktivitu. Ať už to byla procházka po městě, šachy či sledování televize. Mnoho klientů se nechodilo procházet z důvodu, že jednoduše nemají kam si uložit své věci a je jasné, že ne každý chce a také zvládne tahat několik hodin celý svůj život doslova na zádech.

Jaké potřeby mají lidé bez domova a jak je naplňují?

Díky pozorování jsem si všimla, že všichni klienti denního centra mají základní potřebu, a to potřebu jídla. Mnoho klientů si na denním centru nahrazovala nedostatečné naplňování potřeby spánku. Potřeba osobní hygieny byla také patrná, i když ne v takové míře, v jakou jsem doufala. Myslela jsem si, že alespoň polovina klientů využívá možnosti osobní hygieny. U lidí bez domova se také často vyskytovala potřeba alkoholu, což není žádná novinka. Upřímně jsem čekala, že to procento bude několikanásobně vyšší.

Dá se říct, že lidé bez domova mají potřebu i nějakého osobního rozvoje (čtení knih, sledování televize, hraní her) a také mají potřebu se dozvědět něco nového a být v obraze. Myslím si, že kdyby v tomto ohledu měli více možností, vyskytovalo by se u nich více potřeb a byly by více naplňovány.

Naplňuje alespoň částečně daná organizace potřeby u lidí bez domova?

Vzhledem k okolnostem a možnostem bych řekla, že denní centrum Armády spásy naplňuje základní potřeby u lidí bez domova. Lidé na denním centru mají možnost se najíst, napít, vykoupat se, obléknout se a při troše štěstí se i trochu vyspat. Nejsem si ale jistá v tom, jestli se na denním centru dostatečně dají naplňovat i jiné potřeby než ty základní. Dala bych to za vinu především velkému prostoru pro denní centrum. Je to největší denní centrum v Praze, kde může pobývat až 80 lidí bez domova. A při takovémto vysokém čísle rozhodně nelze naplňovat jiné potřeby než ty základní. Což může vést k otázce do budoucna, jak by měly vypadat denní centra pro lidi bez domova.

5 Diskuze

V rámci této kapitoly bych se ráda věnovala několika poznatkům, které jsem během realizování svého výzkumu zjistila.

Výzkum mi změnil pohled na to, jak lidé bez domova tráví svůj volný čas. Stejně tak asi jako celá společnost jsem si myslela, že tato skupina lidí pouze vysedává na denních centrech nebo se potuluje s levným alkoholem po městě. Ze začátku mého výzkumného pozorování na denním centru jsem byla stále stejného názoru po určité době se to ale změnilo. Kolikrát jsem pozorovala, že by klienti denního centra rádi dělali i něco víc, než pouze vysedávali a koukali z okna. Bohužel ne vždy k tomu jsou podmínky. Hlavním problémem je velikost denního centra, kde je nastavená kapacita pro 80 klientů. V takovém množství prakticky nejde nic jiného než sedět a koukat z okna. V takovém to počtu nelze ani v klidu číst noviny či knížky natož koukat na televizi.

Dalším problémem, který jsem vypožadovala je úschovna věcí lidí bez domova. Takovou možnost mají pouze když si zařizují lékaře, práci, sociální dávky či jiné potřebné věci. Často jsem se setkávala s tím, že se klienti chtěli jít projít podél řeky, nebo si sednout do parku a číst si, ale vzhledem k tomu, že neměli žádnou možnost kam si uložit své věci tak raději zůstali celý den sedět na denním centru.

Velice mě překvapily výsledky u potřeby budoucnosti. V odborné literatuře jsem se často dočítala, že lidé bez domova nemají potřebu budoucnosti. Že na budoucnost nemyslí a ani jí nechtějí. Proto mě výsledky, kdy čtyři z pěti respondentů kladně mluvili o své budoucnosti a o tom co by si přáli, mile překvapily.

Věřím, že kdyby byla jiná skupina respondentů tak by výsledky byly naprosto jiné. Teď už vím, že bych se do rozhovorů snažila zapojit více respondentů, kteří by přinesli zas jiný vhled na danou problematiku.

6 Závěr

Cílem diplomové práce bylo popsat strukturu dne u lidí bez domova a zjistit tak jejich potřeby a jejich následné naplňování. Na výzkumný cíl navazovaly tři výzkumné otázky. Jak lidé bez domova tráví svůj den? Jaké potřeby mají lidé bez domova a jak je naplňují? Naplňuje alespoň částečně daná organizace potřeby u lidí bez domova? Odpovědi na výzkumné otázky jsem se snažila získat prostřednictvím této práce. Diplomová práce je dělena na dvě části na teoretickou a praktickou.

V teoretické části jsem se zaměřila na pojem bezdomovectví od několika autorů, na jeho příčiny a také na typologii lidí bez domova. V další části jsem se zaměřila na lidské potřeby, na jejich dělení a saturaci, také jsem zmínila teorie potřeb od vybraných autorů a především jsem se zaměřila na potřeby u lidí bez domova. Následně jsem popisovala strukturu dne u lidí se zajištěným bydlením a u lidí bez domova, kde jsem se zaměřila především na zdroj obživy.

V praktické části je popsán cíl diplomové práce a výzkumné otázky. Také je popsán výzkumný vzorek a výzkumná metoda. Pro praktickou část byl využit kvalitativní výzkum. Pomocí kombinace polostrukturovaných rozhovorů a zúčastněného pozorování jsem hledala odpovědi na mé výzkumné otázky.

Výzkumné šetření bylo realizováno pomocí polostrukturovaných rozhovorů s pěti respondenty z denního centra Armády spásy a také pomocí zúčastněného pozorování, které jsem prováděla po dobu pěti měsíců na již zmíněném denním centru Armády spásy. Pomocí polostrukturovaných rozhovorů jsem získala mnoho informací a nových poznatků ohledně toho, jak lidé bez domova tráví svůj den. Naopak během zúčastněného pozorování jsem tuto problematiku mohla nahlédnout z druhé strany tedy z pohledu sociálního pracovníka na denním centru. Ze zúčastněného pozorování vychází, že lidé bez domova tráví svůj volný čas vysedáváním na denním centru, ale ne vždy z toho důvodu, že by to tak chtěli. Naopak z polostrukturovaných rozhovorů vyplívá, že lidé bez domova mají kolikrát i potřebu dělat něco jiného, než vysedávat na denním centru.

7 Seznam použité literatury:

- BALÁŠ, Ondřej. *Aktuální otazníky fenoménu bezdomovství*. Brno: Centrum sociálních služeb, 2010. ISBN 978-80-254-9015-0.
- BALÁŠ, Ondřej, Kristína BRTNÍKOVÁ, Kateřina ČERMÁKOVÁ, et al. *Zjišťování počtu lidí bez domova 2014*. Brno: Magistrát města Brna, 2015. ISBN 978-80-260-8545-4.
- BARTÁK, Miroslav. *Bezdomovství v ČR: Zdravotní stav bezdomovců a jeho determinanty*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2011. ISBN 978-80-7414-441-7.
- BAUM, Detlef. *Výzkumné metody v sociální práci*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014. ISBN 978-80-7464-390-3.
- BĚLÍK, Václav, Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ a Blahoslav KRAUS. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada, 2017. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0599-1.
- DUFFKOVÁ, Jana, Lukáš URBAN a Josef DUBSKÝ. *Sociologie životního stylu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-123-6.
- Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovectví*. Praha: FEANTSA, 2003. ISBN 80-86451-05-4.
- FITZPATRICK, Suzanne. *Bezdomovství: přehled výsledků výzkumů z Velké Británie*. Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky, 2004. ISBN 978-80-86625-15-x.
- HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Třetí, aktualizované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0873-0.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
- HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-246-0030-7.
- HRADECKÝ, Ilja. *Definice a typologie bezdomovství: [zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR]*. Praha: Pro Sdružení azylových domů vydala Naděje, 2007. ISBN 978-80-86451-13-8.
- HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. ISBN 80-902292-0-4.
- CHRASTINA, Jan. *Případová studie – metoda kvalitativní výzkumné strategie a designování výzkumu: Case study - a method of qualitative research strategy and research design*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2019. ISBN 978-80-244-5373-6.

Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty I.: (bezdomovství v zrcadle veřejné politiky). Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky, 2004. Zdravotní politika a ekonomika. ISBN 80-86625-35-4.

MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0090-1

MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. Základy sociologie. ISBN 80-85850-61-3.

MASLOW, Abraham Harold. *O psychologii bytí*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0618-7.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0213-4.

MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifiky různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského chování*. Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0592-7.

NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK a Magdaléna ŠTOVÍČKOVÁ, ed. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK, 2019. ISBN 978-80-7571-025-3.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.

PESSO, Albert, Diane BOYDEN-PESSO a Petra WINNETTE. *Úvod do Pessa Boyden System Psychomotor: PBSP jako terapeutický systém v kontextu neurobiologie a teorie attachmentu*. Praha: Sdružení SCAN, 2009. ISBN 978-80-86620-15-2.

PRŮDKOVÁ, Táňa a Přemysl NOVOTNÝ. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0

PŘIBYL, Hugo. *Lidské potřeby ve stáří*. Praha: Maxdorf, [2015]. Jessenius. ISBN 978-80-7345-437-1.

SOCHŮREK, Jan. *Úvod do sociální patologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2009. ISBN 978-80-7372-448-1.

STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. SCAN. ISBN 80-85834-60-X.

ŠAMÁNKOVÁ, Marie. *Lidské potřeby ve zdraví a nemoci: aplikované v ošetrovatelském procesu*. Praha: Grada, 2011. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-3223-7.

TOMEŠ, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-680-3.

TUČEK, Milan a Hana FRIEDLANDEROVÁ. *Češi na prahu nového tisíciletí*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-88-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 5. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0225-7.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5.

VÁGNEROVÁ, Marie, Ladislav CSÉMY a Jakub MAREK. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2209-5.

VÁGNEROVÁ, Marie, Jakub MAREK a Ladislav CSÉMY. *Bezdomovectví ve středním věku: příčiny, souvislosti a perspektivy*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-4054-9.

ONLINE

MAREŠ, Petr, Miroslava RÁKOCZYOVÁ a Tomáš SIROVÁTKA. *Sociální vyloučení a sociální začleňování v České republice jako veřejně politická agenda* [online]. Praha, 2006 [cit. 2021-5-15]. Dostupné z: https://ceses.cuni.cz/CESES-20-version1-sesit_03_2006.pdf

MASLOW, A.H. A Theory of Human Motivation. *Classics in the History of Psychology* [online]. York University, Toronto, Ontario, 2000, 1943 [cit. 2021-5-7]. Dostupné z: <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm#r11>

Jak Češi tráví čas?: Výsledky 1. ročníku výzkumu proměny České společnosti 2015 [online]. 20.6.2016 [cit. 2021-5-15]. Dostupné z: https://www.promenyceskespolecnosti.cz/aktuality/aktualita22/Jak_Cesi_travi_cas_TK_20-06-2016.pdf

Jak trávíme svůj volný čas? <https://www.factum.cz/> [online]. 2010, 20.5.2010 [cit. 2021-5-15]. Dostupné z: <https://www.factum.cz/aktuality/jak-travime-svuj-volny-cas>

PĚNKAVA, Pavel. *Výchovně vzdělávací prvek v sociální práci s cílovou skupinou osob bez přístřeší* [online]. 2010 [cit. 2021-5-15]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/25200/150005812.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Rigorózní práce. Univerzita Karlova. Vedoucí práce JUDr. Kristina Koldinská, Ph.D.

The Arts & Culture: Creating forces for social change: Homeless in Europe. *A Magazine by FEANTSA* [online]. 2021, 30. 3. 2021, , 49 [cit. 2021-5-15]. Dostupné z: https://www.feantsa.org/public/user/FEA_002-21_magazine_spring_v4.pdf

Wikipedia [online]. [cit. 2021-5-20]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Maslowova_pyramida

8 Seznam obrázků:

Obrázek 1: Pyramida potřeb – Maslow.....	21
Obrázek 2: Pyramida potřeb u lidí bez domova – Barták.....	25
Obrázek 3: Pyramida potřeb u lidí bez domova – Pichon.....	25

Příloha 1.

Struktura rozhovoru

1. Pohlaví, věk, vzdělání?
2. Jak byste popsal svůj den? Jak váš den začíná? (Co děláte ráno, dopoledne, přes oběd, odpoledne, večer a přes noc)
3. Máte nějaký příjem? (Pobíráte nějaké dávky – dávky hmotné nouze, důchod (starobní, invalidní)?)
4. Jak je na tom vaše zdraví? Kdy naposled jste byl u doktora?
5. Vyrůstal jste u své rodiny? Pokud ne – tak kde? Pokud ano – Udržujete s nimi kontakt?
6. Máte nějaký vztah? Kdy naposledy jste měl nějaký a jak dlouho trval?
7. Přemýšlíte nad budoucností? Pokud ano, jaká by měla být, co byste si přál?
8. Myslíte si, že vaše potřeby jsou dostatečně naplňovány organizací?